

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

OTROCI S POSEBNIMI POTREBAMI IN NJIHOVE
SPREMLJEVALKE

TATJANA DOROSLOVAC

LJUBLJANA 2008

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Tatjana Doroslovac

Naslov naloge: Otroci s posebnimi potrebami in njihove spremljevalke

Kraj: Ljubljana

Leto: 2008

Št. strani: 70 **Št. slik:** 0 **Št. tabel:** 0

Št. bibl. opomb: 0 **Št. prilog:** 0

Mentor: doc.dr. Bojana Mesec

Deskriptorij: inkluzija, integracija, spremljevalke otrok s posebnimi potrebami, vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, socialno delo, socialni delavci, starši, vodstvo šole, učitelji, diploma

Povzetek:

V diplomu sem opisala delovanje spremljevalk otrok s posebnimi potrebami v šolah, težave, s katerimi se srečujejo pri svojem delu in to, kako jih sprejema okolje, v katerem so zaposlene. Dotaknila sem se tudi zakonske podlage za izvajanje fizične pomoči otrokom s posebnimi potrebami zlasti v osnovni šoli.

Title: Children with Special Needs and Their Attendants

Descriptors: inclusion, integration, attendants of children with special needs, upbringing and education of children with special needs, social work, social workers, parents, school managements, teachers, graduate thesis

Abstract:

The thesis describes work of attendants of children with special needs in schools, problems which they encounter in their work and how they are accepted by the environment in which they work. It also touches upon legal basis for performing physical help for children with special needs, specifically in elementary schools.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

OTROCI S POSEBNIMI POTREBAMI IN NJIHOVE SPREMLJEVALKE

Tatjana Doroslovac

Mentor: doc.dr. Bojana Mesec

Ljubljana 2008

PREDGOVOR

V času prakse sem opravljala prostovoljno delo na Inštitutu Republike Slovenije za rehabilitacijo. Tam sem se med drugim srečala z mamami, ki so pripovedovale o težavah, kar zadeva opremljenost šol in spremljevalce, ki spremljajo njihove otroke s posebnimi potrebami v vrtcu in šoli. Že tedaj sem slišala veliko različnih zgodb in mnenj o spremljevalcih otrok, zlasti v šolskem obdobju. Pozneje pa sem po naključju srečala znanko, ki je postala spremljevalka. Prav njeno pripovedovanje me je pritegnilo, da sem začela pisati o spremljevalkah (gre zlasti za ženske) otrok s posebnimi potrebami, saj je v pogovoru vselej opozarjala na nesoglasja in neorganiziranost udeležencev oz. služb, ki sodelujejo pri integraciji otrok s posebnimi potrebami v šolo. Pri svojem opazovanju sem se osredotočila na delovanje spremljevalk pri šolskih otrocih. Otrok je že s prehodom iz vrtca v šolo bolj prepuščen sam sebi, kot kdaj koli prej, saj imajo učitelji v šoli drugačno vlogo kot so jo imele otrokove vzgojiteljice in njihove pomočnice v vrtcu. Za otroke s posebnimi potrebami pa je ta prehod lahko še težji.

Z diplomsko nalogo sem želela ugotoviti, kakšno je sodelovanje med starši, učitelji, specialnimi pedagogi, vodstvom šole, socialnimi delavci, spremljevalkami otrok s posebnimi potrebami in otroki, zlasti kot ga vidijo in občutijo spremljevalke otrok, ki so eden izmed členov v verigi udeležencev pomoči otrokom s posebnimi potrebami. Za pomoč pri raziskavi sem zaprosila svojo znanko, ki me je nato povezala še z nekaterimi spremljevalkami. Za mnenje, kako na trenutno dogajanje pri integraciji otrok s posebnimi potrebami v šolo gleda stroka (specialna pedagoginja, ki je nekoč delovala v šoli s posebnimi potrebami, zdaj pa takšne otroke obiskuje na šoli), sem zaprosila še mobilno specialno pedagoginjo.

Na temelju kvalitativne analize treh intervjujev s spremljevalkami sem oblikovala poskusno teorijo o tem, kakšno je njihovo sodelovanje z ostalimi člani, ki sodelujejo pri pomoči in učenju otroka s posebnimi potrebami, kakšni odnosi se razvijajo med njimi, kakšna je koordinacija in na katerih področjih bi bilo potrebno še večje sodelovanje.

KAZALO DIPLOMSKE NALOGE

PREDGOVOR

KAZALO

1	TEORETIČNI UVOD.....	5
1.1	Otroci s posebnimi potrebami	5
1.2	Gibalno ovirani otroci	7
1.3	Integracija otrok s posebnimi potrebami v osnovno šolo.....	10
1.4	Zakonodaja na področju izobraževanja otrok s posebnimi potrebami.....	16
1.5	Delovanje tima pri integraciji otrok s posebnimi potrebami.....	30
1.6	Spremljevalke otrok s posebnimi potrebami kot članice tima	40
2	PROBLEM.....	45
3	METODOLOGIJA.....	47
3.1	VRSTA RAZISKAVE	47
3.2	SPREMENLJIVKE.....	47
3.3	POPULACIJA.....	47
3.4	VIRI PODATKOV.....	47
3.5	ZAPIS POGOVOROV IN PODČRTANE IZJAVE IN BESEDE, KI SE NANAŠAJO NA OSEBO, POMOČ, POČUTJE, SODELOVANJE.....	47
3.6	IZPIS PODČRTANIH DELOV IZJAV IN BESED	50
3.7	KODIRANJE IN UREDITEV IZJAV GLEDE NA OSEBO, POMOČ, POČUTJE IN SODELOVANJE.....	52
3.8	KODIRANJE ZNOTRAJ POSAMEZNIH FAZ	54
3.9	UREJANJE IZJAV V KATEGORIJE PO KODAH.....	56
3.10	DEFINIRANJE POJMOV:	58
4	REZULTATI.....	59
4.1	OBLIKOVANJE MODELA ODNOSA MED POJMI.....	59
4.2	SPOZNANJA, DO KATERIH SEM PRIŠLA V OBLIKI MOŽNEGA POTEKA DOGAJANJA	60
5	RAZPRAVA	62
6	SKLEPI IN PREDLOGI	65
7	LITERATURA.....	67
8	POVZETEK	69
9	IZJAVA O AVTORSTVU.....	70

1 TEORETIČNI UVOD

1.1 *Otroci s posebnimi potrebami*

Kot že sam naziv pove, so to otroci, ki imajo nekatere primanjkljaje ali motnje. V preteklosti so take otroke poimenovali otroci z motnjami v telesnem in duševnem razvoju in jih vključevali v specializirane šole in zavode. Po drugi svetovni vojni je bil zelo razširjen sistem posebnih šol in zavodov, in tudi zakonodaja, ki je urejala področje teh otrok se je ločevala od splošne šolske zakonodaje. Seveda so te šole razbremenjevale redne šole, hkrati pa so bile predmet stigmatiziranja in zapostavljanja, saj jih je že samo ime ločevalo od rednih šol. Proti temu so se v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja prvi začeli oglašati starši in nekateri strokovnjaki, ki so poudarjali integracijo teh otrok v redne šole.

Sistem posebnega šolstva se je začel spreminjati v devetdesetih letih, ko so starši vse bolj nasprotovali vpisu otrok v posebne šole. Tedaj šolski sistem ni imel nobenih zakonskih aktov, ki bi omogočali dejanske spremembe. Prve temelje zanje je postavila zamisel o integraciji otrok s posebnimi potrebami v redne šole, ki je bila zapisana v Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju (Krek, 1995) in je upoštevala stališče Splošne deklaracije o človekovih pravicah, ki jo je razglasila Generalna skupščina Združenih Narodov 10. decembra 1948 z resolucijo št. 217 A(III), po kateri imajo starši pravico do izbire vrste izobrazbe za svoje otroke, ter načelo enakih možnosti. Opustili so tudi naziv otroci in mladostniki z motnjami v telesnem in duševnem razvoju in vpeljali novega – otroci s posebnimi potrebami. To poimenovanje so uporabljale že številne razvite dežele (nastal pa je leta 1980 v Veliki Britaniji).

Pomembno je tudi to, da odtlej področje otrok s posebnimi potrebami ni več samostojno področje. Po prvi zamisli o integraciji, zapisani v Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju (Krek, 1995), so prvi temelj postavili z novimi šolskimi zakoni leta 1996. Toda splošna Šolska zakonodaja (Ur.l. RS, 12/1996) je obravnavala zgolj splošna vprašanja vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami, medtem ko je specifična vprašanja uredil šele Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00), sprejet 1. junijem leta 2000.

Po tem zakonu se tudi otroci s posebnimi potrebami razvrščajo v skupine in podskupine:

a) Otroci s posebnimi potrebami, ki so usmerjeni:

- otroci s primanjkljaji na posameznem področju učenja;
- dolgotrajno bolni otroci;
- otroci z motnjami v duševnem razvoju (laže, zmerno, težje, težko duševno prizadeti);
- otroci z motnjami vedenja in osebnosti;
- otroci z motnjami sluha (gluhi in naglušni);
- otroci z motnjami vida (slepi in slabovidni);
- otroci z govorno jezikovnimi motnjami;
- gibalno ovirani otroci;

b) Otroci, ki niso usmerjeni:

- učenci, ki imajo učne težave;
- posebej nadarjeni otroci.

Po tej zakonski opredelitvi med otroke s posebnimi potrebami prištevamo tudi otroke z izrazitimi učnimi motnjami, ki pa se lahko kažejo le na posameznih področjih učenja, na primer pri pisanju in branju. Ti otroci imajo možnost, da se na podlagi odločbe o usmeritvi vključijo v zasebne zavode, in sicer v skladu s pogoji za izvajanje in kriteriji za financiranje programov osnovnošolskega izobraževanja v zasebnem zavodu, kot jih bolj natančno določa ustrezni podzakonski akt. Ureditev vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami se tudi v Sloveniji vedno bolj približuje ureditvam, ki jo poznajo razvite evropske države.

Otroci s posebnimi potrebami so navadno še bolj občutljivi in pogosto tudi bolj egocentrični kot otroci brez motenj, zato je za njih še bolj pomembno, da jih pravilno obravnavamo in da so v socialnih interakcijah z ostalimi otroki. Naučiti se morajo živeti s svojo motnjo, ki bo z njimi ostala vse življenje. Čim prej se naučijo z njo živeti, tem hitreje se bodo lahko posvetili drugim dejavnostim in dogodkom v življenju, ki jim bodo pomagali, da bodo nekoč samostojni. Socialna integracija otrok z motnjami, ki jih bremenijo, je pomembna tako za otroka kot za skupino, v katero se otrok vključuje in ki se ga uči sprejemati.

1.2 Gibalno ovirani otroci

V skupino otrok s posebnimi potrebami Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami uvršča tudi gibalno ovirane otroke (Ur.l. RS, št. 54/00). To so otroci, ki imajo prirojene ali pridobljene okvare, poškodbe centralnega, perifernega ali gibalnega aparata. Gibalno so ovirani pri funkcionalnih in gibalnih motnjah. Glede na vzrok ločimo okvare ali poškodbe, ki so prirojene in otroka omejujejo in ovirajo pri gibanju, medtem ko ne vplivajo neposredno na vzgojo in izobraževanje. Drug vzrok je lahko okvara centralnega živčevja (možganov), ki povzroča cerebralno paralizo, tretji pa periferna okvara, ki nastane zaradi okvare hrbtne mozga pri poškodbah, ko mišice ohromijo. Nekateri otroci imajo več primanjkljajev; kar zadeva razvrščanje, pri njih upoštevamo primarno motnjo. Razvrščanje otrok s posebnimi potrebami ima svoje prednosti in slabosti. S tem ko prizadetega razvrstimo, dobi status, ki mu/ji omogoča različne pravice. Odrasli, ki so zdravi in veljajo za normalne, jih razvrstijo, da jim s tem omogočijo razne pomoči in pravice. Zdravi jim ponudimo pomoč, jih zavarujemo, obenem pa segregiramo v posebne ustanove, šole.

Kljub temu ni dvoma, da moramo otroku s posebnimi potrebami pomagati. Gibalno oviran otrok potrebuje zlasti fizično pomoč. Gibalno ovirani otroci so zelo heterogena skupina, ki jo lahko usmerimo v vse izobraževalne programe, razen v vzgojne.

Otroci so na različne načine motorično prizadeti, in prizadetost razvrščamo po stopnjah. Prizadetost največjega števila otrok, ki so vključeni v redni šolski sistem, je prve ali druge stopnje. Zelo redko pa je v redni šolski sistem vključen otrok s tretjo stopnjo oviranosti.

Dodatek k Pravilniku o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev (Ur.l. RS, št. 54/2003) so kriteriji za opredeljevanje različnih vrst gibalne oviranosti.

V pravilniku so otroci razvrščeni v tele skupine:

- lažje gibalno ovirani otroci; to so otroci z motnjami gibov, ki povzročajo lažjo funkcionalno motenost; otrok lahko samostojno hodi tudi na prostem; ima težave pri teku, daljši hoji po neravnem terenu; je samostojen, potrebuje le manjše prilagoditve. Tak otrok za izvajanje šolskega dela ne potrebuje fizične pomoči, pri nekaterih oblikah dela pa potrebne pripomočke (posebna pisala);
- zmerno gibalno ovirani otroci; to so otroci z motnjami gibov, ki povzročajo zmerno funkcionalno oviranost; otrok samostojno hodi v zaprtem prostoru ali prehodi krajšo

razdaljo, lahko si pomaga s pripomočki (posebnimi čevlji), ima težave na neravnem terenu in stopnicah, kjer je počasnejši, rabi nadzor, oprijemanje. Pri dnevnih opravilih potrebuje nadzor ali pomoč pri zahtevnejših opravilih in prilagoditve, da jih lahko opravlja. Navadno je motena finomotorika rok. Za srednje in večje razdalje uporablja prilagojeno kolo ali voziček ali pomoč in nadzor druge osebe. Pri šolskih opravilih občasno potrebuje fizično pomoč druge osebe.

- težje gibalno ovirani otroci; to so otroci z motnjami gibov, ki povzročajo težjo funkcionalno oviranost, lahko samostojno prehodijo krajšo razdaljo, vendar je hoja zelo nefunkcionalna. Za gibanje v zaprtih prostorih in na prostem potrebujejo voziček na ročni pogon,....pri dnevnih opravilih nenehno potrebujejo nekoliko pomoči od druge osebe. Finomotorika je motena in ovira dobro funkcijo rok. Pri izvajanju šolskega dela večinoma potrebujejo fizično pomoč.
- težko gibalno ovirani otroci; to so otroci z zelo hudimi motnjami gibanja, ki povzročajo popolno funkcionalno odvisnost. Ne morejo se samostojno gibati, za sedenje potrebujejo posebne prilagojene pripomočke. Zmorejo malo funkcionalnih gibov rok. Pri izvajanju šolskega dela potrebujejo stalno fizično pomoč.
- gibalno ovirani otroci imajo lahko kombinacije več motenj; duševne, slušne, vidne, govorne, epilepsijo, tumorje...

Zaradi večplastne prizadetosti je potrebno vsakega učenca obravnavati celostno.

Med gibalno oviranimi otroci prevladujejo otroci s cerebralno paralizo. Njim bom tudi namenila večjo pozornost, saj skoraj vselej potrebujejo fizično pomoč tretje osebe.

Če ima otrok cerebralno paralizo, del njegovih možganov ne dela pravilno ali pa se ni normalno razvil. Pri nekaterih je cerebralna paraliza komaj opazna (pojavlja se kot blaga oblika motnje govora), drugi pa so lahko težje prizadeti (popolna nezmožnost nadzora telesnih gibov). Do poškodbe možganov, ki povzroči cerebralno paralizo, lahko pride pred rojstvom, med njim ali po njem. Vzroki so lahko različni in segajo od infekcij v nosečnosti v prvih mesecih otrokovega razvoja v materi do možganskih krvavitev zaradi poškodb, zaradi genetskih motenj, bolezni in drugih dejavnikov.

Pri cerebralni paralizi se pomešajo sporočila med možgani in mišicami. Otroci s cerebralno paralizo ne morejo nadzorovati nekaterih ali vseh mišic. Nekateri otroci so komaj prizadeti, drugi pa imajo težave z govorom, hojo in uporabo rok. Nekateri niso sposobni sedeti brez podpore in potrebujejo pomoč pri večini opravil. Otrok ima lahko le nekatere komaj opazne

značilnosti cerebralne paralize ali pa so te lahko hujših oblik in jih je veliko. To so, denimo, počasni, nespretni in sunkoviti gibi, otrplost, šibkost, mišični krči, mlahavost, nehoteni gibi.

Težko je napovedati, kako se bo izrazila cerebralna paraliza prizadetega otroka, še posebno če je otrok še majhen. Cerebralna paraliza ni napredujoča, kar pomeni da ne postane težja, ko otrok zraste, vendar nekatere težave postanejo očitnejše. Otroci s cerebralno paralizo so navadno nagnjeni k temu, da sedijo ali ležijo na določen način. Ker so njihove mišice včasih v krču, lahko to povzroči okvare sklepov. Možnost takih komplikacij lahko zmanjšamo z izvajanjem fizioterapij. Pri otrocih s cerebralno paralizo se pogosteje kot pri drugih otrocih pojavljajo motnje vida, prostorske zaznave, sluha, govora in možnost epileptičnih napadov. Najbolj pogosta težava je škiljenje. Nekateri otroci imajo okvaro kortikalnega vida (nepravilno delovanje tistega dela možganov, ki skrbi za razumevanje slik), ne obvladujejo prostora in ga povezujejo s svojim telesom, kar je posledica nenormalnega delovanja dela možganov, in ni povezano z inteligenco.

Ker je govor odvisen od sposobnosti nadziranja drobnih mišic v ustih, jeziku, nebu in resonančnih votlinah, se težave z govorom, žvečenjem in požiranjem pri otrocih s cerebralno paralizo navadno pojavljajo skupaj. Ljudje s cerebralno paralizo so lahko bodisi nadpovprečno bodisi povprečno bodisi podpovprečno inteligentni. Nekateri imajo lahko učne težave, vendar to ni nujno. Nekateri se težko naučijo branja, pisanja in računanja, ker je del njihovih možganov prizadet.

Za cerebralno paralizo ni zdravila. Edino zdravilo je zgodnja obravnava, ki jo opravljajo fizioterapevt, delovni terapevt ali specialni pedagog in logoped. Vsi ti strokovnjaki načrtujejo program obravnave, ki jo potrebujeta otrok in družina, pri čemer navadno delujejo timsko. Terapevt uči otroka, kako lahko inhibira spastičnost svojih mišic, da bi pospešil in ustvaril dobre vzorce gibanja; fizioterapevt in delovni terapevt mu pomagata poiskati najboljšo držo, vzorec hoje, najboljši način sedenja, in krepita njegovo gibljivost. Če ima otrok težave s hranjenjem, pitjem ali požiranjem, se v obravnavo vključi tudi logoped.

1.3 Integracija otrok s posebnimi potrebami v osnovno šolo

Beseda integracija izhaja iz latinskega pridevnika »integer, kar pomeni nedotaknjen, cel« (O Brien in Forest, 1997). Dobesedno pa pomeni integracija dopolnitev neizpolnjene celote, oz. doseganje celovitosti v smislu obnove ali prenove celote. Celota šele z vključitvijo dobi svojo popolnost. Družba bo popolna šele takrat, ko bodo vanjo vključene skupine ljudi, ki so sedaj odrinjene na rob, vendar kljub različnim vrstam ovir izpolnjujejo normalnost (O Brien in Forest, 1997).

Izobraževanje je za posameznika zelo pomembno, saj odločilno vpliva tudi na kakovost njegovega življenja. Tako je potrebno tudi otroke s posebnimi potrebami enakopravno upoštevati in jim omogočiti dostop do izobraževanja.

Integracija se pojavlja v različnih oblikah. Nanjo lahko gledamo kot na organizacijsko obliko vzgoje in izobraževanja, kot na delovni proces, ali kot metodo dela (Schmidt, 2001). Pri integraciji gre za ustvarjanje celovitih razredov in odnosov med učitelji in otroki, kar ne pomeni samo, da obstajajo drug z drugim, temveč tudi, da živijo drug z drugim. (O Brien in Forest, 1997). Prvi korak k integraciji je vključevanje. V procesu vzgoje in izobraževanja pomeni integracija ustvarjanje takih pogojev za otroke s posebnimi potrebami, ki omogočajo najmanj restriktivno okolje za otrokov razvoj in ustvarjanju številne alternative. Namestitev otrok v redno osnovno šolo je ob zagotovljenih objektivnih in subjektivnih pogojih sredstvo širše socialne integracije (Stančič; Schmidt, 2001).

Pri nas uporabljamo v zvezi z izobraževanjem dve besedi: integracija in inkluzija, s tem da je inkluzija pogoj, da integracija v pravem pomenu sploh obstaja. Inkluzija pomeni vključevati ali delati, da postane nekaj sestavni del celote ali nekdo član organizacije, skupnosti. Prvi korak k integraciji je inkluzija tistih, ki so bili izključeni. Beseda inkluzija je latinskega izvora in pomeni zapreti vrata za nekom, ki je vstopil v hišo. Integracija se lahko torej začne šele, ko so vključeni vsi otroci. Tako inkluzija pomeni imeti ali upoštevati ali obravnavati kot del celote. Govorimo lahko o integraciji otrok s posebnimi potrebami na eni strani in o inkluziji na drugi. Pri integraciji namestimo otroka s posebnimi potrebami v razred s pričakovanjem, da se bo prilagodil predpisanim standardom, medtem ko inkluzija poudarja odstranjevanje ovir v izobraževalnem procesu, da vsem otrokom omogočimo optimalen razvoj potencialov.

Tradicionalno integracijski sistem opredeljuje tele značilnosti:

- usmerjenost na učenca;
- učenca ocenjujejo specialisti (zlasti specialni pedagogi);
- poudarek na diagnosticiranju težav in napredovanju uspešnosti oz. neuspešnosti;
- individualiziran načrt za učenca;
- umestitev učenca v določen program in izvajanje načrta.

Značilnosti inkluzivnega modela pa so tele:

- usmerjenost na razred;
- preverjanje metod poučevanja in učenja;
- sodelovanje pri reševanju problemov;
- strategije za učitelje;
- prilagodljivo in pomoč dajajoče razredno okolje. (Lebarič, 2006)

V tradicionalnem integracijskem sistemu niso zajeti socialni vidiki, saj učenca ocenjujejo, vrednotijo, razvrščajo itd. (to delajo zlasti specialisti, specialni pedagogi).

Tako socialna integracija skrbi za socialne odnose med vsemi otroki, tako tistimi, s posebnimi potrebami, kot tistimi brez njih. Skrbi pa tudi za socialne odnose med vsemi udeleženci v vzgojno izobraževalnem sistemu. Socialna integracija je koncept zagotavljanja pravic, zagotavljanja čim boljših pogojev, razmer za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami. Socialna integracija je tako ponos vsake demokratične družbe. Ne naslanja se več na to, da bi vrednotila otroke s posebnimi potrebami na podlagi motnje. Koliko bo socialna integracija zagotovljena, je odvisno tudi od politične volje države.

Dr. Vinko Skalar (2003) v svojem članku »Kako vrtec in šola približati otrokom s posebnimi potrebami« pravi, da je integracija sistem intervencij, s katerimi poskušamo delno ali v celoti vključiti socialno izključene posameznike v socialno skupino (šolo, razred) ali v širše socialno okolje. Lahko bi tudi rekli, da je inkluzija premagovanje (odstranjevanje) ovir za socialno udeležbo, delno ali v celoti socialno izključenih; izključenih zaradi rase, spola, nacionalnosti, verskega prepričanja, socialnega ali ekonomskega statusa ali posebnih potreb.

Z inkluzijo želimo doseči, da bi vsi sodelujoči, tako socialni delavci, učenci in ostali udeleženci prenehali diskriminirati, segregirati, izključevati, da bi odpravili odpore do drugačnosti, da bi sprejeli otroke s posebnimi potrebami kot otroke, ki imajo enake možnosti

kot drugi otroci, in da bi sprevideli, da je za to, da bi dosegli enake možnosti, potrebno sodelovati med seboj in z otroki in jih spodbujati. Funkcija inkluzije torej ni zgolj kategorizirati in določevati posebne oblike pomoči, s katerimi bi otroke zopet ločili od ostalih, temveč to, da jim omogočimo enako šolanje in uveljavljanje njihove različnosti kot vrednote. Inkluzija spodbuja tudi demokratične odnose, prijateljstvo in socialno klimo v razredu.

V letu 1996 je bila uzakonjena osnova za inkluzivno izobraževanje otrok z Zakonom o osnovni šoli (Ur.l. RS, št. 12/96). Leta 2000 pa je temelje za inkluzivno izobraževanje še utrdil Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. (Ur.l. RS, 54/00). Po letu 2003 se je sicer povečalo število otrok, usmerjenih v programe, ki se izvajajo v rednih ustanovah, šolah, vendar o tem še ne moremo govoriti kot o inkluzivnem izobraževanju v slovenskih šolah, saj se v redne ustanove lahko vključijo le otroci, ki dosegajo predpisane standarde. Vključevanje otrok s posebnimi potrebami zahteva veliko truda, inovativnosti, fleksibilnosti, dodatnega dela, več vloženega napora in učenja. Obenem pa to sodelujočim prinaša osebno rast, zadovoljstvo, strokovni napredek in uresničevanje pravice otroka s posebnimi potrebami do vključevanja v okolje ter inkluzivno ozračje v razredu in šoli.

Vsak otrok ima pravico do šolanja v redni osnovni šoli in tudi do tega, da je sprejet v domačem okolju. Pa vendar se včasih pri izvajanju pouka zgodi, da se otroci s posebnimi potrebami počutijo še bolj drugačni od svojih vrstnikov; lahko so bolj obremenjeni, saj morajo doseči cilje, ki so predpisani za redno osnovno šolo, in ker se pogosto hitreje utrudijo, lahko izgubijo motivacijo za nadaljnje delo. Pri integraciji gre predvsem za to, da čim večje število otrok dobi možnost obiskovati redno osnovno šolo. Z njo se razvija večja strpnost med otroki, sprejemanje drugačnosti in medsebojna pomoč.

Integracija pa ne more biti samo pravica, da se otrok s posebnimi potrebami vključi v redno osnovno šolo, temveč mora biti, če želimo doseči, da bodo otroci dobili enake možnosti in bodo uspešni, to skrbno pripravljen proces, ki bi moral med drugim vključevati dodatno usposabljanje učiteljev za delo z otroci s posebnimi potrebami. Obiskovanje raznih seminarjev na temo vključevanja, naj bi zanje postalo izziv in ne zgolj nuja. Potrebno bi bilo prilagoditi šolske prostore. Razred, v katerega bi bil vključen otrok s posebnimi potrebami, bi moral biti manj številčen. Prilagoditve se nanašajo predvsem na prehod iz vrtca v šolo, rabo različnih pripomočkov za pisanje, hranjenje, sedenje, tudi pri vseh dejavnostih, ki zahtevajo gibanje in pri uporabi sanitarij. Navadno so gibalno ovirani otroci tudi bolj telesno šibki in

neokorni in zato še bolj potrebujejo prilagoditve, kot so dostop do šole brez arhitektonskih ovir, zagotovljen parkirni prostor za invalide, zagotovljen prehod med nadstropji z dvigalom oziroma ustrezen dostop do vseh šolskih prostorov, ki jih uporabljajo učenci.

Kot pravi Vinko Skalar (1999:6), bo na žalost prej mogoče pripraviti učenca in poskrbeti za uresničevanje njegovih posebnih potreb, kot pa pripraviti šole in učitelje, opraviti premike v zavesti in odnosu posameznikov, ustvariti ugodno klimo med učenci in njihovimi starši. K vsem tem dejavnikom lahko prispeva informiranje, izobraževanje in usposabljanje učiteljev, ravnateljev in svetovalnih delavcev o problemih, za katere bodo v prihodnje prevzemali odgovornost.

Pri nas integracijo pogosto razumemo le kot namestitev otroka s posebnimi potrebami v redno institucijo. Okolje otroka poskuša spremeniti, prilagoditi nekemu povprečju, da se bo lahko vključil v redni sistem izobraževanja. Če tega ne zmore, je krivda na njegovi strani. Če pa želimo doseči popolno integracijo posameznika ali določene skupine, moramo upoštevati njihovo sodelovanje v družbenih procesih in v institucijah v povprečju in z doseganjem povprečnih dosežkov.

Inkluzivna vzgoja in izobraževanje zahtevata spreminjanje okolja, odstranjevanje ovir, prilagoditev prostorov, spreminjanje stališč udeležencev v vzgoji in izobraževanju in odpravljanje ovir, ki onemogočajo optimalen razvoj otrok. Inkluzija poudarja upoštevanje otrokovih individualnih potreb, sodelovanje z otrokom in njegovimi starši, aktivno vključevanje učiteljev in osebnih asistentov.

Ko želimo vključiti otroke s posebnimi potrebami v redne šole, moramo zagotoviti določene pogoje: imeti moramo zakonske in druge dokumente in priporočila, upoštevati moramo različnost in fleksibilnost pri vključevanju in omogočiti financiranje. Strokovni delavci morajo upoštevati različnost otrok (kar zadeva spol, raso, jezik, veroizpoved itd) in razvijati pozitiven odnos do vseh otrok in njihovih staršev. Inkluzivna vzgoja in izobraževanje sta del organizacijskega procesa vključevanja otrok s posebnimi potrebami v redno okolje. Tu ne gre le za fizično namestitev otroka v skupino in razred, temveč za to, da oblikujemo klimo, ki omogoča pozitiven odnos in odgovornost za realizacijo individualnih potreb posameznika. Zelo pomembno je tudi izobraževanje učiteljev, ki lahko veliko pripomorejo k odstranjevanju

ovir za uspešno vključevanje otrok s posebnimi potrebami v razredni kolektiv. Seveda učitelji pri tem potrebujejo podporo celotnega šolskega vodstva.

Kljub temu, da integracija postaja zelo razširjen model, nekatere ovire še vedno preprečujejo učencem s posebnimi potrebami, da bi se povsem vključili. Skrb za ljudi s posebnimi potrebami je večinoma odvisna od tega, kako te ljudi pojmujejo drugi in kakšna so stališča družbe in okolja do njih. Med številnimi pogoji za razvoj ustrezne vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v osnovni šoli je na začetku prav gotovo najpomembnejše, kakšna stališča imajo pedagoški delavci, ravnatelji in učenci osnovne šole do teh otrok (Galeša, 1995). Pomembna so tudi stališča do inkluzije otrok s posebnimi potrebami, pa stališča otrok do samih sebe in svojih lastnosti. Stališče je tendenca pozitivnega ali negativnega odziva na določeno stvar in ima lahko svojo smer, jakost, trajnost in vpliv na stvar. Stališča okolja, v katerem živijo ljudje s posebnimi potrebami, precej določajo prav njihov psihosocialni položaj. Na področju vzgoje in izobraževanja so stališča do vključevanja otrok s posebnimi potrebami eden od najpomembnejših dejavnikov, ki zagotavljajo uspešno integracijo. Učitelji podpirajo integracijo otrok z maj izraziti težavami. Ne moremo reči, da je nekdo, ki obiskuje šolo s prilagojenim programom ali drugo ustanovo, že zato slabo obravnavan, tisti, ki je vključen v osnovno šolo, pa ustrezno obravnavan. Integracija ni enkraten, temveč je večstopenjski proces. Pri njej se moramo vselej vprašati, ali naj otrok obiskuje šolo s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, redno osnovno šolo ali šolo s prilagojenim programom in integriranimi oddelki. Številni starši so pred težko odločitvijo, ali naj svojega otroka s posebnimi potrebami vpišejo v redno osnovno šolo, in če se za to odločijo, so lahko še vedno v dvomih, ali so se pravilno odločili in se bo njihov otrok v šoli dobro počutil in kako ga bodo sprejeli. Pogosto so ti dvomi še močnejši, če so jim nekateri strokovnjaki svetovali naj otroka vpišejo v šolo s prilagojenim programom sami pa so se odločili drugače. Dobro je, če starši upoštevajo mnenje stroke, še bolj pomembno pa je, da so do svojih otrok in do njihovih zmožnosti kar se da realni. Otrokom želimo, da so srečni in se v svojem okolju dobro počutijo, pa tudi da so uspešni in za svoje delo primerno nagrajeni. Za uspešno integracijo bi bili šoli v največjo pomoč usposobljeni strokovni delavci in povezanost z ostalimi institucijami, ki bi lahko šoli in otroku zagotovile pomoč.

Nasprotna integraciji je segregacija. Primer segregacijske oblike šolanja otrok so zavodi in šole s prilagojenim programom. Gre za institucije, ki so dediščina skrbi za hendikepirane. V šolah s prilagojenim programom izhajajo zlasti iz otrokovih nezmožnosti. Tja danes usmerjajo

tiste otroke, za katere komisija na temelju diagnostičnega postopka in daljšega spremljanja otroka ugotovi, da se bo otrok v tej šoli bolje razvijal in lažje napredoval, saj imajo v teh šolah resnično drugačne razmere, ki jih navadna osnovna šola ne more zagotoviti. Število otrok v teh šolah pa se z leti manjša in vanje so vključeni le otroci, za katere komisija meni, da bo tu zanje bolj poskrbljeno in je zanje to bolj primerno. Ko otroke nameščamo v zavode ali šole s prilagojenim programom, pa pozabljamo na dejstvo, da institucija spreminja ljudi. Flaker (1998:7) spregovori o tem, da je bivanje v zavodu škodljivo in da socialni postopki v zavodih pripeljejo do socialnega omrtvičenja osebne identitete. V takšnih ustanovah varovanci ne morejo gojiti osebnih želja, načrtov, pretrgajo pa se tudi stiki z njihovim osebnim okoljem.

Zagovorniki integracije so našli vrsto pomanjkljivosti, ki jih imajo zavodi in šole s prilagojenim programom. Gre za to, da so oboji bolj usmerjeni na otrokove primanjkljaje in njegove nezmožnosti in nimajo jasno izdelanih zahtev po znanju, zato otroci slabše napredujejo. Gre pa tudi za vprašanje druženja z vrstniki in označbo, ki jih spremlja vse življenje. (Schmidt 2001).

Tudi ko otroka s posebnimi potrebami vključujemo v redni šolski sistem, se srečamo s številnimi vprašanji, ki zadevajo otrokovo druženje z vrstniki, tudi z zdravimi otroci. Velikokrat starši niso pripravljeni tvegati in rajši izberejo šole s prilagojenim programom. Zato je prehod iz segregativnega obravnavanja otroka v integrativni in inkluzivni sistem bolj zapleten, kot se zdi. Pomeni hkrati nov miselni pristop, ki namesto tekmovalnosti spodbuja sodelovanje. Boljše je sodelovati, kot delati nekaj pod prisilo. Pomembni so tudi kakovostni odnosi namesto izolacije, sprejemanje namesto odklanjanja, prijateljstvo namesto osamljenosti. Teoretično velja, da v inkluzivni šoli upoštevajo otrokove individualne potrebe, sodelujejo z učencem in njegovimi starši in v proces vključujejo tudi učitelje, vse to pa pomeni, da moramo spreminjati tudi šolo in celotno okolje, da lahko upoštevamo potrebe vseh učencev, tudi učencev s posebnimi potrebami.

1.4 Zakonodaja na področju izobraževanja otrok s posebnimi potrebami

Državni zbor republike Slovenije je februarja 1996 sprejel paket nove šolske zakonodaje, ki temelji na konceptualnih izhodiščih, ki so bila predstavljena v Beli knjigi (Krek,1995). Ta paket je prinesel tako Zakon o vrtcih (Ur.l. RS, št. 12/1996), Zakon o osnovnih šolah (Ur.l. RS, št. 12/1996), Zakon o srednji šoli (Ur.l. RS, št. 12/1996) in druge, hkrati pa otrokom s posebnimi potrebami odprl možnost, da se namesto v šole s prilagojenim programom in specializirane zavode, vključijo v izobraževanje v rednih šolah.

Zakonska opredelitev Zakona o osnovni šoli (Ur.l. RS, št. 12/96) je za skupino otrok s posebnimi potrebami takale:

Otroci s posebnimi potrebami so otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, gluhi in naglušni otroci, otroci z govornimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci in otroci z motnjami vedenja in osebnosti, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje izobraževalnih programov z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene izobraževalne programe oziroma posebni program vzgoje in izobraževanja ter učenci z učnimi težavami in posebej nadarjeni učenci.

Z junijem 2000 pa je bil sprejet Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00), ki je zamenjal prej veljavni Zakon o izobraževanju ter usposabljanju otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju (Ur.l. SRS, št. 19/1976), ki je bil v veljavi od leta 1976. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00) je bil delno tudi že spremenjen, uradno prečiščeno besedilo pa je bilo objavljeno v Uradnem listu št. 03/2007 z dne 12.1.2007.

Zakon o usmerjanju otrok (Ur.l. RS, št. 03/2007; uradno prečiščeno besedilo) tako po nekaterih spremembah takole določa, kdo so otroci s posebnimi potrebami:

»Otroci s posebnimi potrebami so otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja ter otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov

vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja.«

Po tem zakonu so posebne potrebe definirane z motnjami, oviranostmi, težavami, za učni proces pa so pomembne dejanske potrebe otrok, kaj oni potrebujejo in ne kje imajo težave.

Glavne značilnosti Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00) so:

- predstavlja dopolnitev zakonov, ki opredeljujejo vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, prinaša novo možnost zagotovitve ustreznih pripomočkov in opreme študentom s posebnimi potrebami;
- opredeljuje možnosti usmerjanja otrok s posebnimi potrebami v različne programe;
- določa pripravo individualnega programa za vsakega otroka v vzgojno izobraževalnem procesu, v skladu s programom, v katerega je otrok usmerjen;
- omogoča aktivnejšo vlogo staršev pri postopku usmerjanja;
- obravnava in usmerja tudi otroke z izrazitimi učnimi težavami, ki se kažejo le na določenih področjih učenja (otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja);
- omogoča možnost izobraževanja otrok s posebnimi potrebami na domu na podlagi odločbe o usmeritvi;
- bližje je ureditvi vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami, kakršno imajo razvite države Evrope.

Z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00) se je komisija za razvrščanje otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju preimenovala v Komisijo za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami. Delo komisij omenja zakon v 22.a členu, kjer je zapisano, da je ta del urejen z podzakonskim aktom in sicer s Pravilnikom o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primankljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 23/2007). Komisija ne piše več izvida in mnenj, ampak sestavi strokovno mnenje. Tu je potrebno poudariti, da se poleg mnenj strokovnjakov, upoštevajo tudi mnenja in predlogi staršev. Načela vzgoje, izobraževanja in usposabljanja otrok s posebnimi potrebami, ki so zajeta v Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami so (Opara 2003:5):

- načelo integracije;

- načelo zagotovitve ustreznih možnosti; pred vključitvijo v redne oblike izobraževanja je potrebno zagotoviti take razmere, ki bodo osnova za otrokovo uspešno delo;
- načelo enakih možnosti in hkrati upoštevanje različnosti. V procesu vzgoje in izobraževanja morajo biti otroci deležni take pomoči, da bodo posledice motenj, ovir in primanjkljajev čim manjši;
- načelo pravice do izbire šole;
- načelo vključevanja staršev v proces vzgoje in izobraževanja. Starši morajo biti vključeni v odločanje in načrtovanje, v neposredno delo z otrokom in evalvacijo otrokovega napredovanja;
- načelo organiziranja izobraževanja otrok in mladostnikov čim bližje domu;
- načelo individualiziranega pristopa zahteva individualiziran program z upoštevanjem razlik, primanjkljajev in sposobnosti;
- načelo kontinuiranosti programov zagotavlja fleksibilnost in prehajanje med različnimi oblikami izobraževanja;
- načelo pravočasne usmeritve v ustrezen program vzgoje in izobraževanja;
- načelo interdisciplinarnosti pomeni, da je nujno sodelovanje različnih strok in strokovnjakov (zdravstvo, šolstvo in socialno varstvo).

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami je temeljni predpis, ki ureja pravice otrok s posebnimi potrebami na področju vzgoje in izobraževanja. Posamezna vprašanja pa urejajo tudi predpisi, ki urejajo predšolsko vzgojo, osnovno izobraževanje, poklicno in strokovno izobraževanje ter splošno srednje izobraževanje.

Vso osnovnošolsko izobraževanje ureja Zakon o osnovni šoli (Ur.l. RS, št. 12/96), ki je bil v zadnjem času prav tako nekoliko spremenjen. Spremenjeni Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli (ZOsn-F) (Ur.l. RS, št. 102/2007) v 11. členu na novo opredeljuje otroke s posebnimi potrebami.

Po tem zakonu so to:

- otroci z motnjami v duševnem razvoju;
- slepi in slabovidni otroci;
- gluhi in naglušni otroci;
- otroci z govorno-jezikovnimi motnjami;
- gibalno ovirani otroci;

- dolgotrajno bolni otroci;
- otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja;
- otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebni program vzgoje in izobraževanja ter
- učenci z učnimi teževami in posebej nadarjeni učenci.

Otroci s posebnimi potrebami, ki so usmerjeni v izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, v prilagojene izobraževalne programe ali v posebne programe vzgoje in izobraževanja, imajo tudi pravico do individualiziranih programov vzgoje in izobraževanja.

Izvajajo ga osnovne šole, osnovne šole s prilagojenim programom, glasbene šole, ter zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami. Obvezna osnovna šola je za otroke brezplačna. Sami pa si morajo plačevati stroške prehrane, medtem ko stroške prevoza v šolo poravnajo občine. Zakon o osnovni šoli (Ur.l. RS, št. 12/96) v 49. členu navaja pravico staršev do vpisa otroka s posebnimi potrebami v osnovno šolo v šolskem okolišu, kjer otrok stalno oziroma začasno prebiva, razen če ta šola ne izpolnjuje pogojev in je zaradi tega otroku s pravnomočno odločbo o usmeritvi, ki jo izda pristojna šolska uprava, določena druga ustrezna osnovna šola. Takšna šola, ki je lahko tako javna osnovna šola oziroma zasebna osnovna šola s koncesijo, pa je dolžna na željo staršev otroka vpisati v šolo. V drugo osnovno šolo pa ga lahko vpišejo le, če s tem soglašata šola. Tako ima vsak učenec v skladu z Zakonom o osnovni šoli (56. člen) pravico do brezplačnega prevoza ne glede na oddaljenost njegovega prebivališča od osnovne šole, če je njegovo prebivališče oddaljeno več kot štiri kilometre od osnovne šole. Otroci s posebnimi potrebami pa imajo pravico do brezplačnega prevoza ne glede na oddaljenost njihovega prebivališča od osnovne šole, če je tako določeno v odločbi o usmeritvi.

Pripravljenost otrok za vstop v šolo ugotavlja komisija, ki jo imenuje ravnatelj. V njej sodelujejo šolski zdravnik, svetovalni delavec in vzgojitelj oziroma učitelj. Komisija o odločitvah starše obvesti najmanj tri mesece pred pričetkom pouka. Lahko pa učencu v prvem razredu na predlog svetovalne službe, šolske zdravstvene službe ali komisije za usmerjanje v

soglasju s starši iz zdravstvenih in drugih razlogov odloži šolanje za eno leto. V osnovni šoli je organizirano tudi podaljšano bivanje za učence od 1. do 5. razreda. Za učence, ki so usmerjeni v prilagojene izobraževalne programe ali posebni program, šola organizira podaljšano bivanje do zaključka izobraževanja na šoli. Tudi v šolah, kjer izvajajo prilagojen izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom, učitelj od 1. do 9. razreda pri pouku vseh predmetov in pri drugih oblikah organiziranega dela diferencira delo z učenci glede na njihove zmožnosti (notranja diferenciacija).

Sprejetje Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št.54/00) kaže na to, da naša zakonodaja sledi konceptualnim izhodiščem, ki so zapisana v Beli knjigi. Vendar sprejeti zakon zagotavlja pomembno povezavo znotraj vzgojno izobraževalnega sistema, ne pa tudi še ustrezne strategije. Otrokom s posebnimi potrebami morajo biti zagotovljeni ustrezni pogoji za njihovo vzgojo in izobraževanje. Tako morajo strokovni delavci pripraviti individualiziran program za otroka vključno z drugačnim načinom ocenjevanja glede na vrsto njegove oviranosti oz. glede na njegove sposobnosti.

Postopek usmerjanja otrok s posebnimi potrebami v programe vzgoje in izobraževanja se vpelje na zahtevo staršev, lahko pa tudi na pobudo šole, zdravstvenega, socialnega ali drugega zavoda. Zakon omogoča tudi povečano vključevanje otrok, ki so vključeni v prilagojene izobraževalne programe, v redne programe, in vključevanje otrok iz posebnega programa v prilagojene programe osnovnošolskega izobraževanja. Kljub temu pa se kljub spremenjeni zakonodaji v redne oddelke vzgoje in izobraževanja lahko vključujejo le otroci s posebnimi potrebami, ki lahko ob dodatni strokovni pomoči in s prilagojenim izvajanjem dosegajo določen izobrazbeni standard. Tako je zakonodaja razdelila otroke s posebnimi potrebami na tiste, ki te standarde dosegajo in se lahko vključijo v prilagojene programe v rednih šolah, in na one, ki standardov ne dosegajo in so vključeni v druge, ločene oblike izobraževanja.

Prav ta ločnica pa je daleč od zahtev inkluzivnega izobraževanja. Že v preteklosti so namreč te otroke kategorizirali (1960-1976), nato razvrščali (1976-2000), zdaj pa jih usmerjamo. V preteklosti so ugotavljali, kdo potrebuje vzgojo v specializirani ustanovi, zdaj pa z usmerjanjem želimo ugotoviti, kakšne so otrokove motnje in ovire, in tako ugotoviti, kakšno pomoč potrebuje. Osredotočamo se na to, kaj otrok zmore in potrebuje, da bi mu lahko pomagali do osebnega zadovoljstva. Tudi ti otroci so namreč najprej otroci, ki si želijo doseči znanje, učitelji, spremljevalci in specialni pedagogi pa so tisti, ki naj bi mu pri tem pomagali.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur. l. RS, št. 54/00) in Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/2003) določata te programe, v katere so vključeni otroci s posebnimi potrebami :

- Izobraževalni programi s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo so namenjeni otrokom, ki so usmerjeni v redni osnovnošolski izobraževalni program. Hkrati se jim zagotovi dodatna strokovna pomoč v obsegu največ 5 ur tedensko, ki se izvaja na oddelku ali individualno. Sem se vključujejo otroci, ki so zmožni dosegati izobraževalne cilje (minimalne standarde znanja) ob pomoči in prilagoditvi. Tu se prilagodi organizacija, način preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanja in časovna razporeditev pouka;
- Prilagojeni izobraževalni programi, ki zagotavljajo pridobitev enakovrednega izobrazbenega standarda, so programi za slepe in slabovidne, gluhe in naglušne in gibalno ovirane. Sem vključujemo otroke, ki jim prilagojeno izobraževanje in dodatna strokovna pomoč ne zadostujeta, bodisi zaradi vrste primanjkljaja bodisi ker potrebujejo več pomoči. Ti programi se izvajajo v specializiranih šolah, oddelkih oz. zavodih, saj morajo imeti strokovnjaki veliko specializiranega znanja in uporabljati specifične metode dela. Ti programi omogočajo prilagoditev predmetnika, organizacije, načina preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanja in časovne razporeditve pouka.
- Prilagojeni izobraževalni programi, ki ne zagotavljajo enakovrednega izobrazbenega standarda, so namenjeni otrokom z lažjo motnjo v duševnem razvoju ali otrokom z več motnjami, ki imajo tudi lažje motnje v duševnem razvoju. Tak program je vsebinsko manj zahteven. Izvajajo ga specializirane šole oziroma oddelki s prilagojenim programom v osnovnih šolah. Zaključijo se z osnovnošolsko izobrazbo;
- Posebni programi vzgoje in izobraževanja so programi, namenjeni otrokom in mladostnikom z zmerno, težjo in najtežjo duševno motnjo v razvoju. V teh programih ni predmetov, standardov znanja, klasičnega ocenjevanja in razredov. Poudarja se komunikacija, socialne veščine, razvijanje delovnih navad, skrb zase. Po končanem šolanju se otroci vključijo v varstveno delovne centre;

- Vzgojni programi so programi, namenjeni otrokom in mladostnikom z motnjo vedenja in osebnosti. Ti otroci prejemajo strokovno pomoč v obliki vzgojnih, socialno integrativnih, preventivnih, kompenzacijskih in korekcijskih programov, ki so sestavni del vzgojnega programa.

Tako v rednih osnovnih šolah izvajajo izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za te skupine otrok s posebnimi potrebami:

- slepe in slabovidne otroke,
- gluhe in naglušne otroke,
- otroke z govorno-jezikovnimi motnjami,
- gibalno ovirane otroke,
- dolgotrajno bolne otroke,
- otroke z motnjami vedenja in osebnosti,
- otroke s primanjkljaji na posameznih področjih učenja.

Člane komisije za usmerjanje prve stopnje imenuje in razrešuje direktor Zavoda Republike Slovenije za šolstvo, medtem ko člane komisije za usmerjanje druge stopnje imenuje in razrešuje minister, pristojen za šolstvo. Komisije dajo ustrezno mnenje o usmeritvi otroka v program (strokovno mnenje). Strokovno komisijo sestavljajo defektolog, psiholog in zdravnik specialist pediater, v njej lahko sodeluje tudi učitelj, ki izvaja vzgojnoizobraževalno delo z otrokom s posebnimi potrebami, kadar pa gre za otroka s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, mora v njej sodelovati tudi predstavnik centra za socialno delo.

Z odločbo o usmeritvi se določi program vzgoje in izobraževanja, šolo v katero se otrok vključuje, datum vključitve, kakšni so obseg, način in vrsta dodatne strokovne pomoči in kdo jo izvaja, kakšne pripomočke, prostor, opremo in drugo je potrebno zagotoviti za vzgojo in izobraževanje, ali je treba zagotoviti občasnega oziroma stalnega spremljevalca za fizično pomoč gibalno oviranemu otroku, ali je potrebno zmanjšati število otrok v oddelku zaradi otroka s posebnimi potrebami, kdaj se bo naslednjič preverjalo ustreznost usmeritve in drugo.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00) vpeljuje tudi individualiziran program za načrtovanje in spremljanje vzgojnoizobraževalnega programa. Tako mora šola v tridesetih dneh po sprejemu otroka oziroma po izdaji odločbe izdelati

individualni program vzgoje in izobraževanja. Za izdelavo in spremljanje izvajanja individualnega programa ravnatelj imenuje strokovno skupino, sestavljeno iz delavcev šole in drugih strokovnih delavcev, ki bodo sodelovali pri izvajanju programa. Tako je individualni program rezultat timskega dela.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00) omogoča tudi dodatno strokovno pomoč, ki jo ureja Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 25/2006, 60/2006, 8/2008). Dodatna strokovna pomoč vključuje dejavnosti za premagovanje primankljajev, ovir oziroma motenj za otroke, ki so usmerjeni v izobraževalni program osnovne šole s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo in v izobraževalne programe poklicnega in strokovnega ter splošnega srednjega izobraževanja s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo. Tako se gluhim in naglušnim, slepim in slabovidnim, gibalno oviranim otrokom in otrokom z govorno-jezikovnimi motnjami, ki so usmerjeni v izobraževalni program osnovne šole s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, ob prvi usmeritvi določi največ pet ur, ob vseh nadaljnjih usmeritvah pa največ tri ure tedensko dodatne strokovne pomoči. Dodatna strokovna pomoč se za učence izvaja praviloma v času pouka. Način izvajanja, ki je lahko individualen ali v posebni skupini, v oddelku ali zunaj njega, lahko pa tudi delno v oddelku delno zunaj njega, se določi v odločbi o usmeritvi. Prav tako se v tej odločbi določi izvajalce dodatne strokovne pomoči.

Pravilnik določa različne oblike fizične pomoči, ki težje ali težko gibalno oviranim otrokom omogočajo nemoteno vključevanje v dejavnosti. Ti otroci morajo biti usmerjeni v izobraževalni program osnovne šole s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo ali prilagojen izobraževalni program osnovne šole z nižjim izobrazbenim standardom. Z odločbo o usmeritvi se fizična pomoč otroku dodeli kot stalna ali občasna. Stalna fizična pomoč se dodeli, če otrok potrebuje pomoč v času izvajanja obveznega in razširjenega programa osnovnošolskega izobraževanja. Občasna fizična pomoč pa se dodeli otroku, ki potrebuje samo pomoč pri posameznih delih obveznega in razširjenega programa osnovnošolskega izobraževanja, in pri osnovnih življenjskih aktivnostih v času šole. V 11. členu Pravilnika o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 25/2006, 60/2006, 8/2008) je zapisano tudi, da fizično pomoč daje delavec, ki izpolnjuje s predpisi določene pogoje. Izjemoma lahko fizično pomoč dobijo tudi otroci zaradi nevroloških in drugih težjih motenj.

Republika Slovenija je ratificirala tudi večino dokumentov s področja človekovih pravic. Za zagotavljanje pravic osebam s posebnimi potrebami so pomembni zlasti tile dokumenti:

- Konvencija o otrokovih pravicah iz leta 1989 (International Convention of the Right of the Child, 1989; Ur. l. RS, 35/1992)
- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Ur.l. RS-MP, 7-41/1994);
- Evropska socialna listina (Ur.l. RS št. 24/1999);
- Resolucija sveta EU in ministrov za šolstvo, v okviru sveta EU, 31.5.1990, o integraciji otrok in mladostnikov s prizadetostmi v redni šolski sistem šolanja (<http://europa.eu.int/infonet/library/m/90c16202/en.htm>) in
- Standardna pravila OZN za izenačevanje možnosti invalidov (<http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>) (Lebarič, 2006).

N. Lebarič (2006) navaja dokumente, ki podajajo ideje o vključevanju otrok s posebnimi potrebami v redne oblike vzgoje :

- Konvencija o otrokovih pravicah iz leta 1989 (International Convention of the Right of the Child, 1989; Ur.l. RS, 35/1992-MP, 55/1992), v skladu s katero bi moralo izobraževanje zagotoviti razvijanje otrokove osebnosti, socialne zrelosti ter kognitivnih, konativnih in telesnih sposobnosti, kolikor je le mogoče. To med drugim pomeni, da mora izobraževanje pripraviti otroka na dejavno odraslo življenje v svobodni družbi (Cotič, 2005);
- Unescova Svetovna deklaracija o izobraževanju za vse (World Declaration on Education for All, Jomtien 1990), ki poudarja neodtujljivo pravico do polnega obsega osnovnega izobraževanja, uresničevanja na otroka osredotočene pedagogike, v kateri se individualne razlike sprejemajo kot izziv in ne kot problem, izboljšanje kakovosti osnovnega izobraževanja in poučevanja učiteljev, prepoznavanje široke raznočnosti potreb in vzorcev pri razvoju otrokovih individualnih potreb in uresničevanje integriranega, medkulturnega in holističnega prijema (Cotič, 2005);
- Resolucija Sveta Evrope in ministrov za šolstvo o integraciji oseb s posebnimi potrebami (Official Journal of the European Communities No. C 162/2, 3.7.1990), ki državam nalaga, da povečajo prizadevanja za uvedbo integracije, in pri tem upoštevajo

vsakega posameznika in njegove možnosti, to pa naj postane del ogrodja šolske politike (Opara, 2005);

- Standardna pravila o izenačevanju možnosti oseb s posebnimi potrebami (The Standard Rules on the Equalisation of Opportunities for Persons with Disabilities, 1993), ki določajo, da so državne avtoritete za področje izobraževanja odgovorne za izobraževanje oseb s posebnimi potrebami v integriranem okolju; izobraževanje oseb s posebnimi potrebami mora biti integrativni del nacionalnega izobraževalnega načrtovanja, razvijanja kurikuluma in šolske integracije (Cotič, 2005);
- Salamanški akcijski okvir (Salamanca Statement and Framework for Action, 1994), ki pomeni okrepitev načel, sprejetih že v okviru Svetovne deklaracije o izobraževanju za vse (1990). Salamanški akcijski okvir poudarja, da morajo šole sprejeti vse učence, ne glede na njihove telesne, intelektualne, socialne, čustvene, govorno-jezikovne ali druge sposobnosti oziroma okoliščine (Cotič, 2005), predvideva pa tudi skrb, vzgojo in izobraževanje za najmlajše otroke s posebnimi potrebami – tiste, stare od nič do šest let.

Tudi v Ustavi Republike Slovenije (Ur.l. RS, št. 33/1991-i, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004) se v 14. členu prepoveduje diskriminacija in zagotavljanje enakosti pred zakonom. Prav tako pa je pomemben tudi Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja (Ur.l. RS, št. 50/2004).

V 52. členu Ustave Republike Slovenije (Ur.l. RS, št. 33/91), ki govori o pravicah invalidov, je posebej določena pravica otrok z okvarami v telesnem in duševnem razvoju, izhajajoč iz tega, da imajo »pravico do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje v družbi«. V 56. členu ustave pa so posebej opredeljene pravice otrok.

Zakoni, ki v Sloveniji urejajo vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, so:

- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/2000, 118/2006)
- Zakon o osnovni šoli (Ur.l. RS, 12/1996, 33/1997, 59/2001, 71/2004, 23/2005, 53/2005, 70/2005, 60/2006, 81/2006, 102/2007)
- Zakon o vrtcih (Ur.l. RS 12/1996, 44/2000, 78/2003, 113/2003) in

- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ur.l. RS, št. 12/1996, 101/1999, 64/2001, 101/2001, 108/2002, 34/2003, 79/2003, 65/2005, 117/2005).(Lebarič, 2006)

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ur.l. RS, št. 12/1996, 101/1999, 64/2001, 101/2001, 108/2002, 34/2003, 79/2003, 65/2005, 117/2005) v 2. členu opredeljuje cilje vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji. Nekateri se nanašajo neposredno na izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, in sicer:

- zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika ne glede na spol, socialni in kulturni izvor, veroizpoved, narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo;
- vzgajanje za medsebojno strpnost, razvijanje zavesti o enakopravnosti spolov, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi, spoštovanje otrokovih in človekovih pravic in temeljnih svoboščin, razvijanje enakih možnosti obeh spolov ter s tem razvijanje sposobnosti za življenje v demokratični družbi;
- spodbujanje zavesti o integriteti posameznika;
- uveljavljanje možnosti izbire na vseh ravneh vzgoje in izobraževanja;
- omogočanje vzgoje in izobraževanja, ki ustreza stopnji razvoja in življenjski dobi posameznika;
- zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje otrok, mladostnikov in odraslih s posebnimi potrebami;
- omogočanje splošne izobrazbe in pridobitve poklica za vse prebivalstvo;
- omogočanje razvoja in doseganje čim višje ravni ustvarjalnosti za čim večji delež prebivalstva (Lebarič, 2006).

Državni zbor Republike Slovenije je 31. marca 2006 sprejel Resolucijo o Nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006-2010 (Ur. l. RS, št. 39/2006). Osnovna izhodišča v tem obdobju so še naprej zagotavljati take razmere, ki posameznikom v družbi z drugimi omogoča učinkovito sodelovanje in uresničevanje njihovih razvojnih možnosti. Namen njihovega delovanja pa je z dejavnostjo dosegati tako kakovostno raven življenja, ki pomeni dostojno življenje človeka in je primerljiva z drugimi v okolju. Če si posameznik zaradi različnih dejavnikov ne more sam zagotoviti take socialne varnosti, je upravičen do pomoči. Vseeno pa naj pri delu in dodeljevanju pomoči velja načelo subsidiarnosti, ki govori, da je za socialno varnost in svojo blaginjo odgovoren zlasti vsak sam.

Osnovna načela in izhodišča socialne varnosti v Sloveniji so:

- posameznik si mora socialno varnost zase in za svojo družino načeloma zagotoviti sam. Naloga države je, da za to ustvari ustrezne pogoje.
- država v okviru proračuna in celote javnofinančnih sredstev oblikuje državni socialni program, ki vsebuje denarne prejemke, storitve in ustrezno institucionalno mrežo.
- proti znanim in predvidljivim tveganjem se organizira obvezno socialno zavarovanje. Država zagotavlja socialno varnost tistim posameznikom, ki si je ne morejo zagotoviti sami.

Nacionalni program je pomemben dokument, ki prinaša številne novosti in vizije na področju socialnega dela in socialnega varstva pri nas. Zavzema se za trdno uveljavljanje enakovrednega zastopanja državnega in nevladnega sektorja na področju socialnega varstva, resnejše izvajanje procesov dezinstucionalizacije zlasti na področju duševnega zdravja in hendikepiranosti, zagotavlja sistem podpore najranljivejšim skupinam ljudi in se zavzema za individualno obravnavo uporabnikov in uporabnic in za večje upoštevanje njihovih potreb, pravic in želja.

Temeljna usmeritev Evropske unije na področju vzgoje in izobraževanja je, da vključevanje otrok s posebnimi potrebami ni razumljeno le kot vključevanje otroka v določeno šolo, temveč kot proces, v katerem ima učenec možnosti za najugodnejši razvoj in napredek, katerega končni cilj je doseganje čim višje stopnje neodvisnosti in socialne integracije. V okviru EU so na področju izobraževanja in usposabljanja otrok s posebnimi potrebami sprejete tele usmeritve:

- vsakdo ima pravico do takih možnosti kot drugi in do primernega načina izobraževanja;
- redni vrtci in redne šole naj bi bili dostopni vsem učencem;
- obravnava otrok s posebnimi potrebami mora upoštevati celoten razvoj posameznega otroka, in to skupaj z njegovim socialnim položajem;
- izhajati je treba iz otrokovih sposobnosti in želja, ne da bi ob tem poudarjali njegove pomanjkljivosti in težave;

- izobraževanje otrok s posebnimi potrebami naj bo sestavni del programa izobraževanja na državni ravni in naj ima skupne učne vsebine in skupno organiziranost;
- za izvajanje pouka za vse učence so odgovorni učitelji – ti potrebujejo za izvajanje pouka za otroke s posebnimi potrebami dodatno znanje;
- dodatna pomoč za otroke s posebnimi potrebami naj bi bila v največji mogoči meri zagotovljena v šoli;
- starši in zastopniki otrok s posebnimi potrebami morajo biti obveščeni o otrokovem stanju in obravnavani kot enakovredni partnerji;
- starši in učitelji morajo biti ves čas povezani, in to ne glede na to, v katero skupino je uvrščen otrok;
- takoj ko zaznamo otrokovo posebno potrebo, oziroma domnevamo, da se bo razvila, je treba zagotoviti zgodnjo obravnavo otroka, cilj te obravnave pa mora biti vključitev otroka v običajno šolo;
- vse oblike izobraževanja za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami naj delujejo kot povezan in stalen sistem med različnimi stopnjami izobraževanja, katerega končni cilj je zaposlitev (Vodnik po pravicah invalidov).

Temeljna usmeritev EU je, da ne prepoznava vključevanja otrok s posebnimi potrebami (inkluzijo) le kot vključevanje v določeno šolo, temveč kot proces, v katerem ima učenec možnosti za najugodnejši razvoj in napredek. Cilj vključevanja sta ekonomska in socialna neodvisnost posameznika.

Na področju integracije otrok s posebnimi potrebami je bilo narejenega veliko in sledimo temeljnim usmeritvam Evropske unije na področju vzgoje in izobraževanja. Te vključevanje razumejo kot proces, pri katerem ne gre le za vključevanje, temveč ki omogoča učencu možnosti za najugodnejši razvoj in napredek, katerega cilj je doseči čim višjo neodvisnost in socialno integracijo. V izobraževanje je potrebno intenzivneje vključiti učitelje in vodstvo šole. Različni zakoni omogočajo vključevanje otrok v redne šole in vrtce, novi načini poučevanja in učenja pa se še niso dovolj razvili. V osnovnih šolah učitelji nimajo dovolj dodatnih usposabljanj za delo z otroci z motnjami v razvoju in se redko udeležujejo izobraževanja. Prav tako na integracijo otrok v redne šole in vrtce niso dovolj pripravljeni

starši drugih otrok, ki imajo še vedno strahove in zavore, kar zadeva otroke z motnjami v razvoju.

V Evropski Uniji ima večina držav šolsko politiko inkluzivno usmerjeno. Njihov cilj je vedno večje vključevanje otrok s posebnimi potrebami v redne šole.

Države v evropskem prostoru lahko razdelimo v tri skupine, glede na to kako obravnavajo otroke s posebnimi potrebami:

- države z inkluzivno obravnavo (Francija, Danska, Finska, Luksemburg, Irska, Nemčija, Velika Britanija, postopno pa jo vpeljujejo tudi v Latviji, Češkem, Slovaškem in v Sloveniji). Značilno za to obravnavo je, da otrokom s posebnimi potrebami med rednim izobraževanjem omogoča različne oblike pomoči;
- države z popolno inkluzivno obravnavo (Italija, Španija, Grčija, Avstrija, Portugalska, Švedska, Norveška, Danska, Islandija, Ciper in drugje). V redne šole hodijo vsi otroci, prejemajo pa različne oblike podpore. Koliko podpore prejema otrok, ni vnaprej določeno, temveč je odvisno od njihovih potreb. Podporni centri so decentralizirani in namenjeni izvajanju strokovne podpore tam, kjer otroci potrebujejo pomoč. Ti centri so se oblikovali iz zavodov za otroke s posebnimi potrebami.
- države z ekskluzivno obravnavo (Švica, Belgija). Učenci so v specializiranih šolah ali v posebnih razredih. V teh državah je sistem otrok s posebnimi potrebami tudi z zakonodajo ločen od ostalega izobraževanja. (Lebarič, 2006).

1.5 Delovanje tima pri integraciji otrok s posebnimi potrebami

Strokovnjaki so prepričani, da sta uspešna učna in psihološka pomoč otrokom s posebnimi potrebami odvisni od uspešne komunikacije, odločitev in dejanj odraslih, še zlasti učiteljev, staršev in strokovnjakov, kot so psihologi, logopedi, specialni pedagogi, fizioterapevti. Za svetovanje, sodelovanje in timsko delo je potrebna uspešna komunikacija, saj je osnovno orodje sporazumevanja v timu. Komunikacija v timu je neverbalna in verbalna. Z neverbalno komunikacijo člani izražajo svoja čustva in svoj odnos do izrečenega in kadar verbalna in neverbalna komunikacija nista usklajeni pri posamezniku, pogosto prej verjamemo neverbalnemu sporočilu. V učinkovitem timu je komunikacija tekoča in odprta, ni tekmovanja za besedo, ne prekinjajo drug drugega, ne govorijo vzporedno, ko govori nekdo drug in tudi z neverbalno komunikacijo ne izražajo nestrinjanja.

Razne raziskave na vzgojno izobraževalnem področju govorijo v prid sodelovanju kot pomembnemu elementu pri uspešni integraciji otrok s težavami. Sodelovanje pomeni krepitev dobre komunikacije. Ko govorimo o otrocih s posebnimi potrebami, to pomeni dobro povezavo strokovnjakov s področja sociale, zdravstva in drugih služb, sodelovanje rednih šol s specialnimi pedagogi, sodelovanje vseh strokovnjakov s starši.

Ali bo timsko delo v šoli uspešno je tudi odvisno od vizije šole, od odnosov med učitelji, od tega, ali je vodstvo naklonjeno razvoju timskega dela, in izkušenj iz timskega dela v preteklosti. Izvor motivacije za timsko delo so zaupanje v vizijo in cilje tima, odvisen pa je tudi od zmožnosti za uresničevanje zastavljenih ciljev.

Zelo pomembna sta tudi skupno načrtovanje in tovariški medsebojni odnosi. Specialni pedagogi in razredni učitelji potrebujejo za delo v integriranih razredih usposabljanje, ki bi sistematično zajelo sodelovanje, svetovanje in timsko delo. Odgovornost in dolžnost vseh članov tima je, da s skupnim prizadevanjem zagotavljajo učencem kar najugodnejše razmere za učenje. Tim v šoli bo uspešen, če se bo oblikovala skupina strokovnjakov na podlagi enakovrednega sodelovanja in ne na temelju hierarhije. Tim se oblikuje na temelju pozitivne soodvisnosti in z namenom oblikovanja in doseganja skupnih ciljev, ki jih kot posamezniki ne bi mogli doseči. Tako je v šoli skupni cilj izobraževalne narave. Timsko delo je tisto dogajanje, pri katerem se dva ali več delavcev z izobraževalnimi nameni hkrati usmerijo k delu s posameznimi učenci. Za dobro delovanje je pomembno, da so člani čim bolj pripravljeni sodelovati, saj s tem svoje vedenje in cilje lažje prilagajajo skupnim ciljem. Ko pa

se individualni cilji člana razlikujejo od skupnih ciljev lahko pride do konflikta. Ljudje, ki so pripravljene sodelovati, tudi bolje izpolnjujejo dogovorjene naloge. Na to, ali bo posameznik pripravljen sodelovati, vplivajo številni dejavniki. To so zlasti starost, socialno ekonomski status, vzgoja v otroštvu, izobrazba, poklic, razgledanost in drugi. (Polak, 2007)

Za pravo timsko delo je pomemben duh sodelovanja, načrtovanja, nenehnega sodelovanja, tesne povezanosti, neovirane komunikacije in iskrene izmenjave mnenj. Načrtovanje mora temeljiti na fleksibilnosti, skupinskih pravilih in skupinskem delu, prisotna pa morata biti svoboda in možnost za napredek pri zadovoljevanju vzgojnoizobraževalnih potreb učencev. Pomembno je tudi zavedanje o soodvisnosti za doseg ciljev.

Alenka Polak v knjigi *Timsko delo v vzgoji in izobraževanju* (2007) povzema delitev kultur poučevanja po Hargreavesu. Tako je ena izmed kultur balkanizirana kultura poučevanja, ko se učitelji delijo v različne skupine (npr. glede na razrede, predmete, stopnjo šolanja), ki so si med seboj odtujene ali si celo nasprotujejo. Učitelji izražajo pripadnost samo konkretni skupini, ki jo sestavljajo kolegi. Pogosta je na predmetni stopnji, kjer je večji poudarek na predmetnem povezovanju. Najpogostejše skupine znotraj balkanizirane kulture naj bi bili šolski svetovalni delavci, učitelji otrok s posebnimi potrebami, predmetne skupine učiteljev, ter formalne in neformalne skupine učiteljev razrednega pouka glede na razred, ki ga učijo. Takšne delitve spodbujajo tudi urnik. Raziskave so pokazale, da so bolj povezani učitelji, ki učijo na isti stopnji šolanja (razredna stopnja, učitelji istih predmetov). Negativni učinki take kulture se kažejo v zaprti komunikaciji znotraj podskupine ter v brezbržnem odnosu do drugih podskupin na šoli. Pogosto je razlog za balkanizacijo nestrokovni pristop vodstva šole, ki z vrednotenjem in vodenjem učiteljev spodbujajo delitev v omenjene skupine.

Za dolgoročneje zadovoljstvo z delom v timu moramo zagotavljati višjo raven motivatorjev. Najpomembnejši higienski pogoji za timsko delo so ustrezna administrativna in sistemska podpora, možnost supervizije, dobri odnosi v šoli, primeren osebni dohodek, primeren status (npr. delovno mesto, urejeno osebno življenje in primerne delovne razmere). Za dolgoročno vzdrževanje primerne motivacije za timsko delo je potrebno delavcem v vzgoji in izobraževanju zagotavljati ustrezno raven naslednjih motivatorjev:

- uspeh; učitelji potrebujejo priložnosti za aktivno sodelovanje pri reševanju problemov šole in odločanju ter za doseganje uspeha. Občutek izločenosti iz teh aktivnosti povzroča stres.

- priznanje; člane tima zelo motivira, kadar so za opravljeno delo in uspehe pohvaljeni pred kolegi, vodstvom ali javnostjo. Vodstvo šole (pa žal) prevečkrat pri učiteljih izpostavlja le napake.
- delovni interes; monotono delo zmanjšuje notranjo motivacijo. Člani tima potrebujejo vizijo, ki spodbuja ustvarjalnost pri delu. Učni načrti morajo biti oblikovani tako, da učitelju dopuščajo čim več ustvarjalnosti pri poučevanju.
- odgovornost; člane tima motivira občutek, da so vredni zaupanja in prevzemanja odgovornosti za odločitve.
- napredovanje; možnost napredovanja je za učitelje močan motivacijski dejavnik. (Polak, 2007).

Učitelji rednega izobraževanja potrebujejo vaje v sodelovanju in delo v skupinah, saj se s povečevanjem števila otrok s posebnimi potrebami, ki so vključeni v redne oblike izobraževanja, njihove vloge spreminjajo. Zato morajo postati bolj fleksibilni, dinamični in imeti jasno definirano vlogo pri svojem delovanju. Vloge učiteljev in specialnih pedagogov, ki sodelujejo pri pouku morajo biti dobro definirane. Tako specialni pedagogi pomagajo učiteljem pri oblikovanju ustreznih učnih strategij, pri pripravi didaktičnih pripomočkov in materialov, učitelji pa sodelujejo s svojimi sugestijami. Oboji pa morajo opazovati učence s posebnimi potrebami, ter stalno spremljati in vrednotiti cilje in ocenjevati uporabljene strategije.

Učiteljem se številne zamisli in predlogi za delo, ki jih predlaga specialni pedagog pogosto zdijo nerealne, nepraktične in neizvedljive v rednem razredu. Največ fraz, ki jih učitelji uporabijo, je podobnih temle: nimam časa, tega ne morem narediti samo za enega otroka, ni pošteno, da to naredimo samo za enega otroka.

Pomembno pri vključevanju otrok s posebnimi potrebami je, da se na šoli ustvari primerno ozračje za sprejemanje in razumevanje otrok s posebnimi potrebami, da se vsi sodelujoči nenehno izpopolnjujejo za izvajanje pomoči. In ravno pri izvajanju pomoči in prilagoditvah ter ohranjanju oziroma povečanju pozitivne otrokove samopodobe imajo člani, ki sodelujejo pri otrokovi obravnavi, zelo pomembno vlogo.

Učitelji, specialni pedagogi in vodstvo šole morajo pri svetovanju otroku medsebojno sodelovati, saj lahko le skupni napor in cilji pripeljejo do pravih rešitev. Tako tudi skupno reševanje problemov izboljša poklicno pripadnost, ki se kaže v boljši odgovornosti glede načrtovanja in odločanja o pomoči otroku s posebnimi potrebami. Pomembno je, da tako učitelj kot tudi specialni pedagog pravilno razumeta koncept inkluzije, da poznata cilje in namene vključevanja otrok s posebnimi potrebami v redne oddelke, saj bosta le tako lahko gradila svoje znanje, spretnosti in veščine, ki jih bosta uporabljala pri svojem delovanju. Pri tem mora sodelovati tudi šola s svojo politiko, kjer za tako delovanje potrebuje veliko razumevanja in pripravljenosti sprejemanja, tako na ravni šole kot v širši skupnosti. Inkluzivna vzgoja in izobraževanje sta zahteven in dolgotrajen proces, ki zahteva velike spremembe ne samo v poučevalni praksi, temveč tudi v prepričanjih, stališčih, medsebojnih odnosih in načinu dela. Inkluzija je tudi proces, ki nima enotnega modela ali sistema rešitev, ki bi bil univerzalen. V vsakem okolju je treba glede na objektivne danosti poiskati optimalne rešitve.

Znano je, da je poklic učitelja samoteren, tako kot drugi poklici v šoli, zato se morajo učitelji spretnosti timskega dela šele naučiti, in sicer tako, da se vključuje v vse dejavnosti na šoli in v različne time (tim za upravljanje šole, tim staršev, strokovni tim) saj so rezultati dela močno odvisni od kakovosti odnosov med ljudmi.

Za učinkovito timsko delo je potrebno poznati postopke oblikovanja tima, področja skupne dinamike in timskega učenja. Timsko delo temelji na ustreznih komunikacijskih spretnostih. Na konceptu skladnosti, to je, da se člani uskladijo tako, da delujejo kot celota. Vsak član ohranja svojo identiteto, njihovo skupno delovanje pa gre v isto smer. Pri tem ne gre samo za dogovor, temveč za to da za doseganje skupnih ciljev porabimo čim manj časa in energije in da so rezultati čim boljši. Pri timskem delu moramo videti, slišati, upoštevati in spoštovati drug drugega. Pri tem uporabljamo posebne tehnike pogovora s pomočjo dialoga, s katerim se naučimo skupnega razmišljanja in raziskovanja. Člani morajo z drugimi raziskovati in reflektirati svoje izkušnje, prepričanja, dvome in predpostavke. Timi podpirajo posameznega člana pri vsakodnevnih težavah in pri osebnem razvoju.

Da bi timi lahko učinkovito delovali pri inkluzivnem šolanju, je pomembno, da oblikujejo skupno vizijo, ki mora biti usklajena z delovanjem vseh delavcev na šoli. Tako ni dovolj, da vizijo določijo ravnatelj oziroma vodstvo, ampak vsi delujoči na šoli. Pri tem pa je v praksi le

malokrat tako, dejansko največkrat vizijo določajo vodstveni delavci in ravnatelj in takšna vizija temelji na avtoriteti. Pogosto je oblikovanje vizije odvisno od ravnatelja in tega, koliko posluha ima za delovanje timov. Seveda je za oblikovanje skupne vizije potrebno veliko časa, potrpežljivosti, prizadevanja in ustreznih tehnik, strategij, da k sodelovanju pritegnemo vse zaposlene in da ti dobijo občutek pripadnosti, ki jih spodbudi k angažiranju in iskanj skupne poti, strategije za doseg ciljev. Oblikovanje skupne vizije tima ali šole ni nekaj dokončnega, ampak gre za stalen proces. Med člani mora potekati odprta in varna medsebojna komunikacija, kjer lahko vsak pove svoje videnje prihodnosti, npr. inkluzijo otrok s posebnimi potrebami. S predstavo vsakega posameznika glede prihodnosti se oblikuje skupna vizija, ki mora biti taka, da se vsak član najde v njej. Sestavni del tehnik oblikovanja skupne vizije je načrtovanje akcij in strategij za doseganje želene prihodnosti in tudi konkretne zadolžitve posameznikov.

Velikost in sestava tima se spreminjata glede na izraženost otrokovih potreb in glede na stopnjo procesa (diagnosticiranje posebnih potreb, oblikovanje programa, izvajanje programa). Člani tima so različni strokovnjaki s področja medicine, psihologije, specialne pedagogike, socialnega dela, zaposlovanja, spremljevalci, starši, ki pomagajo učencem neposredno, zato je ena izmed najpomembnejših značilnosti interaktivnega skupinskega dela to, da si medsebojno izmenjujejo informacije, mnenja in izkušnje. Ves čas pa je zagotavljati podporo tudi družini in ji omogočiti sodelovanje.

Pomemben dejavnik pri usmeritvi otroka v ustrezen program in pri sodelovanju s strokovnjaki so otrokovi starši. Otrokovo napredovanje in zadovoljstvo bosta manjša, če strokovnjaki (pedagogi, psihologi, socialni delavci, učitelji) v starših ne bodo prepoznali enakovrednih članov tima. Starše je treba k takemu sodelovanju povabiti, jih pritegniti, potrebno jim je razložiti kakšne so njihove dolžnosti in odgovornosti, da bodo lažje razumeli, da je njihovo sodelovanje pomembno tudi za otrokov uspeh. Potrebno jih je spodbuditi k sodelovanju z učiteljem in ostalimi strokovnjaki tima, pri čemer menim, da bi jih k temu morali redno spodbujati strokovnjaki.

Strokovnjak je tisti, ki predlaga, usmerja in spodbuja medsebojno sodelovanje. Pri tem mora upoštevati mnenja, pomisleke, predsodke, stališča in prošnje staršev. Pri svojem delu mora biti realen, na razvoj otroka pa gledati s pozitivnega stališča. Starši imajo pravico do soodločanja o ocenjevanju, usmerjanju in preusmerjanju otroka v različne programe. Tudi

vodstvo šole in učitelji morajo vzpostaviti dober odnos s starši. Staršem morajo pojasniti, koliko truda bo potrebnega, da bi dosegli zastavljene cilje, spoštovati morajo vsak otrokov napredek, tudi majhen, zlasti če je bilo vanj vložena veliko truda in dela. Obravnavati jih morajo kot del tima, jim razložiti, kaj lahko pričakujejo od otroka, jih spodbujati pri manjših neuspehih in počasnejšem napredovanju. Staršem morajo pomagati, da sami določijo kriterije uspeha in neuspeha. Lahko jim posredujejo tudi dodatna navodila za delo z otrokom doma in jim svetujejo za boljše rezultate. Velikokrat starši potrebujejo podporo, saj njihovi otroci napredujejo počasneje in morajo v rezultate vložiti veliko več truda. Če vsa bremena nosijo sami, so lahko hitro izčrpani. Tedaj lahko vsaka slaba izkušnja pripelje do misli, da je šola kriva za vse otrokove težave, in do tega, da sami ne zmorejo več obvladovati težav in poiskati vzroka zanje. Tako se težave še stopnjujejo, starši pa svoje nezadovoljstvo osredotočijo na šolo, na učitelje, na šolski sistem, s tem pa se uspeh otrokove integracije zmanjšuje, z njim pa zadovoljstvo vseh, ki se trudijo z njim. Zato je potrebno težave reševati sproti, v timu, da se nerešena vprašanja ne izrazijo šele ob neuspehu. Seveda pa so starši različni in različno doživljajo motnje svojega otroka. Nekateri starši sami vzpostavijo stik s šolo in z njo trajno sodelujejo, druge pa je potrebno k temu šele pritegniti. V osnovnih šolah delo s starši najpogosteje poteka v obliki roditeljskih sestankov oddelkov in individualnih govorilnih ur učiteljev in svetovalnih delavcev, predavanj za starše, okroglih miz, delavnic, pogovorov o izbranih temah. Zlasti pri slednjih, kjer navadno sodelujejo šolska svetovalna služba, učitelji, svet šole, svet staršev, se med udeleženi gradi komunikacija in partnerski odnos, obenem pa spoznavajo, da v težavah niso osamljeni. Zato je še zlasti pomembno, da k takim oblikam sodelovanja pritegnemo starše otrok s posebnimi potrebami, saj se nekateri takih srečanj raje izognejo ali pa jim ob ukvarjanju z otrokom zanje zmanja časa in energije.

Sodelovanje s starši je nedvomno pomembna naloga šole. Šola potrebuje sodelovanje s starši na dveh ravneh (Čačinovič Vogrinčič, 2000). Na prvi nagovarja starše za sodelovanje pri delu šole, kjer potrebuje njihovo ustvarjalnost, njihovo povezanost v skupnosti, včasih tudi njihovo materialno pomoč, njihov delež v načrtovanih akcijah, vseskozi pa ustvarjalni pogovor. Na drugi strani šola potrebuje sodelovanje staršev tam, kjer učenec potrebuje pomoč. Številne težke situacije so rešljive šele, ko se začnejo reševati skupaj z vsemi udeleženci v problemu.

Po Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št 54/00) so starši tisti, ki so prvi poklicani, da vložijo zahtevo za začetek postopka za usmerjanje ter sodelujejo pri pripravi, izvajanju in evalvaciji individualiziranega programa. V praksi pa le redki starši

dejansko sodelujejo pri pripravi, čeprav bi starši lahko tudi doma dodatno razvijali znanje, sposobnosti in strategije, ki jih otrok v šoli razvija skupaj s specialnim pedagogom, s pomočjo navodil, ki jih pripravi specialni pedagog. Ker imajo starši ob vsakodnevnih obremenitvah doma za to premalo časa, izobraževalni del največkrat prepustijo učiteljem in specialnim pedagogom. Tam kjer pa so starši sposobni prevzeti tudi del izobraževanja, so navadno vidni tudi rezultati. Pri tem je potrebno upoštevati zdravo mejo, da presodimo, kaj je še dobro za otroka s posebnimi potrebami, ki se hitreje utruji, njihova koncentracija pogosto hitreje popusti in imajo že v šoli navadno odobreno nekajurno dodatno specialno pomoč. Pri preveč ambicioznih starših se otrokovo življenje lahko spremeni v tekmo za uspeh.

Izdelava individualnega programa mora biti vselej rezultat timskega dela. Starši poskrbijo za informacije o tem, kako otrok funkcionira v domačem okolju, kakšni so njegovi interesi, kako doživlja šolo, kako čustvuje in podobno. Pomembno je vedeti tudi, kako starši doživljajo otrokove zmožnosti in težave, kakšen je njihov odnos do otrokovega šolanja in koliko obveznosti so sami pripravljeni sprejeti in prevzeti v procesu izvajanja individualnega programa. Ne glede na stopnjo vključenosti staršev v proces oblikovanja individualnega programa, je pomembno, da starši razumejo vsebino individualnega programa in se strinjajo z njo (Magajna, 2004).

Odnos med starši in učitelji, ki poučujejo otroke s posebnimi potrebami v integriranem razredu, je bolj kompleksen kot odnos med starši in učitelji nasploh. Imajo več formalnih in neformalnih srečanj v šoli, pogoste kontakte z ravnateljem, specialnim pedagogom, šolskim psihologom in drugimi strokovnjaki. Učitelji starše pogosto vidijo kot tiste, ki so ključni za vse kar se dogaja v šoli, v resnici pa so le njen podaljšek. Učitelji se pritožujejo zaradi nerealnih pričakovanj staršev do otroka ali zaradi nezainteresiranosti staršev. Starši vprašanje vzgoje in izobraževanja večinoma prepuščajo šoli, ob tem pa se večina staršev trudi ustrezati pričakovanjem učiteljev, saj želijo dober odnos do šole oz. učitelja. Seveda pa so tudi starši, ki pričakovanj učiteljev ne upoštevajo in tako z njim premalo ali pa sploh ne komunicirajo. Težave pri komuniciranju se pojavijo lahko tudi zaradi neenake porazdelitve moči (pooblastil) med starši in šolo. Starši otrok s posebnimi potrebami se tudi sami lahko počutijo stigmatizirane in tako je njihova vloga drugačna. Tudi zunaj šole se navadno ne družijo z vrstniki, kar še pogloblja stigmatizacijo. Stigmatizacija zadene vsa problematična področja, pri katerih človek dovoljuje, da mu krojijo usodo. Stigmo lahko ustvari že to, da otrok

uporablja drugačne knjige in ima spremljevalko, stigma pa postavlja ovire za enakopraven proces komunikacije. Velja pa tudi, da ena stran vpliva na aktivnost druge strani.

Na tem področju bi morala biti razvidna dejavnost svetovalne službe, ki bi morala poskrbeti za to, da nobeden izmed staršev ne bi bil izključen, in si prizadevati, da bi jih privabili k sodelovanju in jih nagovorili. Tako bi šolska svetovalna služba lahko pomagala učencem, učiteljem in staršem, ki so se znašli v situaciji otrokovega neuspeha. Gre za projekt iskanja rešitve za otrokove stiske. Tako nastane svetovalno delo, ki poveže svetovalno službo in sodelovanje s starši. Svetovalni odnos, ki je v temelju sodelovanje, je bistvena doktrina v konceptu svetovalnega dela. Socialni delavec ima pri reševanju kompleksnih problemov vedno opraviti z ljudmi, ki z njim tvorijo socialnodelavski delovni odnos oziroma sistem, v katerega so vključeni vsi, ki so udeleženi v problemu in njegovih rešitvah. Tako so poleg otroka, ki ne dosega rezultatov v šoli, v problemu udeleženi tudi njegovi starši, nekateri učitelji, socialna delavka, psihologinja, spremljevalka. Znotraj sistema udeležencev se išče rešitve in dogovarja o njih.

Pri vključevanju otroka s posebnimi potrebami v šolsko dejavnost in izobraževanje ima pomembno vlogo vsak izmed udeležencev. Poleg spremljevalca z otrokom največ časa preživi učitelj, ki ima v učnem procesu najbolj odgovorno nalogo; otroka mora najprej sprejeti, ga izobraževati, prisluhniti njegovim posebnim potrebam in imeti do njih pozitiven odnos. Tako je potrebno učitelja seznaniti z novim konceptom vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami, in mu zagotoviti temeljno znanje o vrsti motnje in značilnostih otrok. Učitelj mora biti na učenca s posebnimi potrebami pripravljen, imeti mora dovolj informacij in znanja. Učitelj mora sodelovati tudi z ostalimi udeleženci.

Osrednjo vlogo med udeleženci pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami naj bi imel svetovalni delavec. Skrbel naj bi za dodatno pomoč učiteljem pri njihovem povezovanju z ostalimi sodelavci v procesu, pomagal pri pogovorih z otrokom in starši, z drugimi učitelji in z vodstvom šole, vodil dokumentacijo o otroku, evalvirал programe, informiral vodstvo šole o delu, o potrebnih pripomočkih, organiziral specifične stvari, ki nastajajo pri vsakodnevnih dejavnostih otroka s posebnimi potrebami v redni osnovni šoli, in bil oseba, na katero se lahko obrnejo vsi, ki imajo težave pri izvajanju dela z otrokom s posebnimi potrebami. Sodeloval naj bi v strokovnih skupinah, z Zavodom za šolstvo in Ministrstvom za šolstvo in šport, z zdravstvenimi zavodi in Centri za socialno delo. Za

opravljanje svojega dela, se mora strokovno izpopolnjevati tudi na področju dela z otroci s posebnimi potrebami. To znanje nato prenaša učiteljem in strokovnim delavcem, ali pa se morajo tudi oni udeležiti raznih izobraževanj na to temo, saj le tako lahko bolje spoznajo in razumejo problematiko.

Primarnega pomena je, da ima posluh za otroka s posebnimi potrebami ravnatelj, ki odloča o zagotavljanju pogojev za delo (materialni in kadrovske pogoji). Tudi ravnatelj mora poznati strokovna izhodišča vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami, zakonodajo s področja otrok s posebnimi potrebami, imeti mora pozitiven odnos do vključevanja otrok s posebnimi potrebami.

Najpomembnejša naloga spremljevalcev otrok je, da mu zagotavljajo fizično pomoč. Pravico do spremljevalca imajo izključno gibalno ovirani otroci, ki zaradi ovir pri gibanju ne morejo samostojno hoditi.

V postopku za usmerjanje sodelujejo tudi starši, saj morajo biti seznanjeni s samim postopkom, z dolžnostmi šole in se zavedati svoje vloge; tudi oni lahko namreč podajo predlog za spremembe v odločbi.

Udeleženci tima so tudi specialni pedagogi, saj zagotavljajo učencu dodatno strokovno pomoč, glede na odločbo o dodatni strokovni pomoči, v kateri komisija navede vrsto in obseg dodatne strokovne pomoči. Specialni pedagogi sodelujejo s starši, učiteljem in drugimi strokovnjaki.

Z otrokom moramo vzpostaviti dober socialnodelavski odnos. Svetovalni odnos definira in vzdržuje svetovalni delavec in pomeni, da bo sodelovanje temeljilo na dogovoru, ki je vsakokrat prvi visoko kvalificirani korak svetovalnega dela (Čačinovič Vogrinčič, 2000).

Dogovor vsebuje definicijo problema, ki jo oblikujejo vsi udeleženci v problemu, raziskovanje možnih rešitev in odločitev o deležu vseh sodelujočih pri iskanju rešitev. Tako odpremo prostor za razgovor in za novo zgodbo. Dobro oporo za vzpostavljanje socialno delavskega sodelovanja dajejo Lusijeva metodična načela systemskega socialnega dela:

- načelo instrumentalne opredelitve problema,
- načelo vsestranske koristnosti,
- načelo interpozicije,

- socialno ekološko načelo,
- načelo maksimalnega aktiviranja naravnih socialnih mrež,
- načelo pogajanja,
- načelo sodelovanja,
- načelo odpiranja problema.

1.6 Spremljevalke otrok s posebnimi potrebami kot članice tima

V 10. členu Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS 54/00) je navedeno, da se lahko za nudenje fizične pomoči gibalno oviranim otrokom dodeli spremljevalec. To so tisti otroci, ki pri gibanju v zaprtih prostorih in na prostem potrebujejo pomoč, ker so težje ali težko gibalno ovirani. Spremljevalec, ki se ga določi z odločbo je lahko občasen ali stalen, ravno tako je lahko spremljevalec za polni delovni čas ali pa samo ob določenih aktivnostih, ki so navedene v odločbi. Spremljevalec se mora ves čas zavedati, čigave želje in interese zadovoljuje.

Spremljevalci so zgled otrokom, zato je priporočljivo, da so prijazni, spoštljivi in imajo pozitiven pogled na življenje. Biti morajo tudi empatični, da se lahko vživijo v otroka in znajo razumeti njegove potrebe in želje. Biti morajo dobrega psihofizičnega zdravja, resni in odgovorni.

Dela in naloge spremljevalk gibalno oviranih otrok v šolah so objavljeni na spletni strani (www.mszs.si/sl/solstvo/okroznice_arhiv/sistemizacija01/dela) kot okrožnica Zavoda za šolstvo. Tam so opisane temeljne naloge spremljevalke otrok z motnjami v razvoju.

Temeljne naloge spremljevalke so:

- fizična pomoč ob prihodu in odhodu iz šole, spremljevalec ne sme voziti mladostnika, lahko je le spremljevalec v prevoznem sredstvu. Upoštevati je potrebno šolsko zakonodajo in zakonodajo s področja varnosti in prevozov otrok;
- namestitev iz vozička na stol in obratno;
- pomoč pri prehodu iz razreda v razred;
- fizična pomoč pri izvedbi športnih, naravoslovnih in kulturnih dejavnosti, šole v naravi in taborov. Če učenec potrebuje prevoz, se ta zagotovi pod enakimi pogoji, kot je zapisano v prvi alineji;
- priprava šolskih potrebščin za pouk in med poukom, matematika – geometrija, likovni pouk, tehnična vzgoja, gospodinjstvo, fizika, kemija, jeziki, športna vzgoja itd.;
- pomoč pri zapisovanju učne snovi v zvezke, delovne liste ipd., kadar je to potrebno. Pri zapisu učne snovi je nujno potrebno izhajati iz otroka, po potrebi pa mu podaljšati čas pisanja. Če se mladostnik med poukom utruji in ne more več sam zapisovati v

zvezke, je prav, da to namesto njega opravi spremljevalec. S tem omogočimo mladostniku, da je lahko aktiven in sodeluje pri šolski uri;

- pomoč pri uporabi računalnika;
- pomoč pri pisanju nalog v šoli, v primeru bolezni pa lahko tudi doma;
- pomoč mladostniku pri osebni higieni, urejanju in pri hranjenju v šoli, spremljevalec naj nujno upošteva zasebnost in intimnost mladostnika, svoje delo naj opravlja strokovno in etično;
- pomoč pri pripravi didaktičnih pripomočkov za pouk v šoli;
- v primeru bolezni mladostnika ali daljše odsotnosti poskrbi za stik s šolo. Spremljevalec ga obiskuje v bolnišnici ali na domu. Glavnino delovnega časa naj bo z gibalno oviranim mladostnikom;
- kot spremljevalec sodeluje pri interesnih dejavnostih in pri športnih aktivnostih;
- pomaga v razredu tudi drugim učencem;
- pomaga otroku pri uporabi ortotskih in ortopedskih pripomočkov;
- sodeluje in povezuje se s pedagoškimi in svetovalnimi delavci ter starši, je enakovreden član timskih sestankov;
- svojo vlogo lahko vrši tudi v času počitnic kot spremljevalec v organiziranih oblikah preživljanja prostega časa, kot so tabori, letovanja, počitniške delavnice ipd., ki jih organizirajo razna društva, s čemer pripomore h kakovostnemu preživljanju prostega časa mladostnika;
- spremljevalec se mora redno izobraževati in usposablјati za kvalitetnejše delo.

Poleg navedenih del iz opisa del in nalog lahko spremljevalec za dopolnitev svoje delovne obveznosti oziroma v času odsotnosti mladostnika opravlja naslednja dela:

- pomoč pri jutranjem varstvu;
- pomoč in sodelovanje pri interesnih dejavnostih;
- pomoč pri izvajanju počitniškega varstva;
- pomoč v knjižnici, tajništvu, računovodstvu;
- spremstvo za druge otroke.

Dela, ki nikakor ne sodijo v delokrog spremljevalke in jih ne sme opravljati:

- nadomeščanje učiteljev in drugih strokovnih delavcev;
- izvajanje prevoza učencev;
- izvajanje varstva in nege na domu učenca;
- izvajanja učne pomoči mladostnikom s posebnimi potrebami.

Ljudje, ki se odločajo za pomoč drugim, naj bi imeli nekatere osebnostne lastnosti, kot so ljubezen do ljudi in spoštovanje njihovih potreb, naj bi bili čustveno stabilni in uravnovešeni, dobrega telesnega zdravja, pozitivno naravnani oziroma optimistični, imeli občutek za odgovornost, za opazovanje, pri samem delu iznajdljivi in prilagodljivi, higienični. Pri delu z otroci s posebnimi potrebami pa bi morali imeti tudi radi otroke. Vedrina in optimistično ozračje ugodno vplivata na okolico, prav tako pravila lepega vedenja, ki veljajo za odnose med ljudmi. Vse to je vzor pri komunikaciji med spremljevalci in otroci in tudi ostalimi. Tu mislim neformalno pozdravljanje, dajanje prednosti, zahvaljevanje za sodelovanje, saj s tem izražamo spoštovanje do osebnosti. Tako spremljevalci ne nudijo samo fizične pomoči, ampak sprejemajo človeka tudi v socialnem in čustvenem pogledu.

Asistenta oziroma spremljevalca lahko starši otroka s posebnimi potrebami poiščejo sami, največkrat pa jim pri tem pomagajo socialne delavke iz šole, ki jo bo otrok obiskoval. Za opravljanje dela osebnega asistenta se v praksi zahteva srednjo šolo. Asistent, ki je zaposlen v šoli, se navadno udeležuje programov usposabljanj, ki jih izvajata Sonček-Zveza Društev za cerebralno paralizo Slovenije in Zavod za usposabljanje invalidne mladine Kamnik. V ta program pa sodijo tudi redna supervizijska srečanja. Večina zaposlenih spremljevalcev je bila v preteklosti vključena v projekt javnih del, ki je potekal v sodelovanju med Ministrstvom za šolstvo, znanost in šport ter Zavodom za zaposlovanje v letih od 1994 naprej. Projekt se je iztekel decembra 2001, od takrat pa šole zaposlujejo spremljevalce na podlagi odločb o usmeritvi. Šole na podlagi odločb o usmeritvi zagotavljajo tudi dodatno strokovno pomoč otrokom s posebnimi potrebami.

S podzakonskimi akti naj bi sistemsko uredili tudi vprašanje zaposlitve za asistente, ministrstvo pa bo v skladu s predpisi zagotavljalo pogoje za njihovo zaposlitev. Tako je v 11. členu Pravilnika o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 25/2006, 60/2006, 8/2008) zapisano, da fizično pomoč priskrbi delavec, ki izpolnjuje s predpisi določene pogoje.

Učinkovit spremljevalec je oseba, ki je potrpežljiva, poštena, občutljiva, sposobna učiti se na lastnih napakah, fleksibilna, vsestranska, skrbna, pozitivno naravnana, trpežna, spoštuje dostojanstvo otroka s posebnimi potrebami, ima strokovno znanje, je prijazna in pripravljena poslušati želje otroka. Čeprav so dela in naloge spremljevalca osredotočena na spremljanje

gibalno oviranega otroka, na pomoč pri osnovnih življenjskih aktivnostih in na neposredno delo v vzgojno izobraževalnem procesu, pa se mora otroku znati približati zlasti s srcem, med njima se vzpostavi tesno sodelovanje, pri katerem ne gre zgolj za pomoč. Spremljevalec med daljšo odsotnostjo gibalno oviranega otroka vzdržuje stik s šolo. Obiskuje ga lahko bolnišnici ali na domu. Zelo pomembno za spremljevalca otroka s posebnimi potrebami je, da sodeluje in se povezuje s pedagoškimi in svetovalnimi delavci, z vodstvom šole, s starši, s terapeuti in drugimi strokovnjaki, ki spremljajo otrokov razvoj, da sodeluje na timskih sestankih, se dodatno izobražuje in usposablja. V praksi pa se funkcija spremljevalca pokaže še za bolj pomembno, saj otroka spremlja na vsakem koraku, in lahko vpliva na sprejemanje drugačnosti, tako pri otroku s posebnimi potrebami kot pri njegovih vrstnikih.

Za spremljevalca je pomembno, da ima dovolj informacij o otrokovih potrebah, o vzgoji v družini, o mejah zasebnosti otroka, o stopnjah odvisnosti otroka in samostojnosti. Otroku mora zaupati, to je temelj uspešnega dela, in to je tudi osnova, da mu bodo zaupali tudi otrokovi starši. Dobro sodelovanje spremljevalke in staršev je pomembno za reševanje težav in problemov, s katerimi se srečujejo pri spremljanju otroka s posebnimi potrebami. Spremljevalec mora znati prisluhniti staršem, upoštevati njihove izkušnje z otrokom, terapevtske obravnave, vzgojo in prizadevanja za izboljšanje položaja, tako zdravstvenega kot tudi socialnega. Spremljevalec tudi odkriva otrokove pozitivne strani, ki jih lahko spodbuja. Opozarja na težave in ovire pri izvajanju pouka, pomaga reševati nesoglasja, ki se pojavljajo pri vsakodnevnih dejavnostih v šoli. Poznati mora biti tudi vzgojne prijeme v primeru konfliktov z vrstniki, kdaj mora vstopiti v komunikacijo in kdaj mora situacijo prepustiti otrokom, da jo rešijo sami. To je težka odločitev, saj je spremljevalec navadno prisoten tudi ob odmorih, ko so otroci razpuščeni in jih učitelji ne nadzirajo. Čeprav vse vidi, mora pustiti, da se otrok tudi sam brani in ga pri tem spodbujati. Komunikacija med vrstniki je nedvomno drugačna, če je med njimi vselej prisoten odrasli. Za to mora biti spremljevalec dobro usposobljen in potrebuje podporo celotnega tima.

Naloge asistenta, ki jih navaja Aljoša Vodeb (2001) v članku z naslovom Postopek vključevanja gibalno oviranega otroka v redno osnovno šolo in izhajajo iz prakse v Osnovni šoli Šmarje pri Jelšah so naslednje:

- asistent pomaga pri prihodu v šolo, v razred in pri prehodu iz razreda v razred. Namesti gibalno oviranega otroka z vozička na stol in obratno;

- pripravi šolske potrebščine za pouk in med poukom. Pomaga pri zapisu učne snovi v zvezke, delovne liste in podobo, kadar je to potrebno, ter je ves čas navzoč pri urah pouka;
- asistent fizično pomaga pri izvedbi športnih, naravoslovnih in kulturnih dejavnosti, pomaga pri osebni higieni, urejanju in hranjenju v šoli;
- če je gibalno ovirani otrok bolan ali dalj časa odsoten, asistent poskrbi za stik s šolo;
- asistent sodeluje in se povezuje s pedagoškimi in svetovalnimi delavci šole ter starši.

Vodeb v članku opozori tudi na pomembno vlogo asistenta v šoli ob učitelju v praksi. S pridobitvijo spremljevalca za gibalno oviranega otroka, se je le ta izkazal za veliko pomoč otroku, učiteljem in družini. In priporočljivo bi bilo, da se le ta skozi čas šolanja ne bi menjal.

2 PROBLEM

Vedno več otrok s posebnimi potrebami je danes vključenih v redne vrtnice in redne osnovne šole. To jim omogoča zakonodaja, ki upošteva načelo enakih možnosti tudi za otroke s posebnimi potrebami. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00) dopolnjuje zakone s področja vzgoje. Po tem zakonu so otroci s posebnimi potrebami otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgo časa bolni otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja ter otroci z motnjami v vedenju in osebnosti. Na podlagi strokovnega mnenja komisije določijo program vzgoje in izobraževanja, v katerega se otrok usmerja, in obseg in način izvajanja dodatke strokovne pomoči. Prav tako pa določijo vrtec, šolo, morebitno zmanjšanje števila otrok v oddelku, dodelitev spremljevalca. Otroci s posebnimi potrebami so tisti, ki imajo različne primanjkljaje, slabosti, težave ali celo že motnje na področju gibanja, zaznavanja, govora, zdravja, spoznavanja, čustvovanja, vedenja, učenja, da potrebujejo prilagojeno izvajanje rednih programov ali pa prilagojene programe.

Učenci pri vzgojno izobraževalnem procesu potrebujejo drugačen, individualiziran pristop, prilagojene metode. Pri tem poleg učitelja sodelujejo šolska svetovalna služba, zdravstvene ustanove, svetovalni centri, fizioterapevt, delovni terapevt in starši. Učenci z različnimi potrebami za večino učiteljev predstavljajo velik izziv. Zgodi se, da starši prikrivajo podatke otrok in njihove posebnosti iz predšolskega obdobja oziroma ne pristanejo na to, da bi otroka poslali na oceno komisije za usmerjanje, ker se bojijo, da to že pomeni prešolanje v šolo s prilagojenim programom.

Šola je tekmovalna institucija in tekmovanje je v njej glavno motivacijsko sredstvo. Kriteriji, po katerih se presoja vrednost učenca v šoli, sta vedenjska primernost in učna uspešnost. Učenci s posebnimi potrebami pa imajo tu težave, saj nedoseganje enega pritegne še drugega. Sedeti skupaj v istem razredu z ostalimi učenci še ni socialna integracija, potreben je zrel pogled na sočloveka, na njegove potrebe in specifične življenjske okoliščine. Potrebna je drugačna miselnost da se lahko poveča strpnost do drugih. Posebne potrebe so drugačne od skupnih ali splošnih vzgojno izobraževalnih potreb. Posebnost potreb se lahko izraža v večji redkosti, pogostosti, intenzivnosti, drugačnosti in glede na namen ter cilj. Vsi ljudje imamo skupne in posebne potrebe.

Delo spremljevalca otrok s posebnimi potrebami je še vedno nedefiniran poklic, ki se je uveljavil z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00). Omogočil je vključevanje otrok s posebnimi potrebami v redne vrtce in šole. Sprva so spremljevalce zaposlovale šole in vrtci kot delavce preko javnih del, pozneje pa jim je bilo omogočeno, da so dobili pogodbe o zaposlitvi za določen čas. Navadno je to obdobje od enega do treh let, tako kot traja veljavnost odločbe otroka, ki ima pravico do spremljevalca.

Zanimalo me je, kakšne vrste dela opravljajo spremljevalci. Ali je to res samo fizična pomoč gibalno oviranim, ali pri svojem delu sodelujejo z ostalimi člani skupine, ki obravnava otroka. Kakšna osebnost naj bi bila oseba, ki je spremljevalec. Okoli tega, kakšne naloge in pristojnosti ima spremljevalec v praksi, je veliko nedorečenega. Včasih je tudi izločen iz tima, ki obravnava otroka, ker se ga ne prišteva med pedagoški kader. Kako pa na to gledajo spremljevalci?

3 METODOLOGIJA

3.1 VRSTA RAZISKAVE

Raziskava je kvalitativna in primerjalna. Na osnovi analize intervjujev je izdelana poskusna teorija o tem, s kakšnimi vrstami pomoči in težavami se srečujejo spremljevalci, kaj doživljajo spremljevalke otrok s posebnimi potrebami in kakšne naloge opravljajo.

3.2 SPREMENLJIVKE

Kdo je spremljevalec in kakšnemu otroku, kakšno vrsto pomoči opravlja spremljevalec, je otroku samo v fizično pomoč v času pouka ali je pripravljen narediti še kaj več. Kako se ob tem počuti. Kaj so prednosti in slabosti, s katerimi se srečujejo pri delu, kakšno je sodelovanje z ostalimi člani, ki otroka obravnavajo.

3.3 POPULACIJA

Populacijo raziskave sestavljajo tri spremljevalke otrok z motnjami v razvoju v šoli.

3.4 VIRI PODATKOV

Podatke za raziskavo sem zbrala z individualnimi intervjuji. Za kraj in čas srečanja sem se dogovorila preko telefona in elektronske pošte. Intervjuje sem opravila v bližini šol, v katerih so zaposlene, ob kavi.

3.5 ZAPIS POGOVOROV IN PODČRTANE IZJAVE IN BESEDE, KI SE NANAŠAJO NA OSEBO, POMOČ, POČUTJE, SODELOVANJE

SPREMLJEVALKA 1

Sem spremljevalka težje gibalno oviranem otroku že tretje leto njegovega šolanja (sedaj obiskuje 6. razred devetletke). Otroku moraš postati ne samo njegov pomočnik, ki mu pomaga pri fizičnih ovirah v šoli, ampak tudi prijatelj, zaupnik, oseba za katero ve, da se nanjo lahko

zanese. Spremljevalec mora biti vez med otrokom, starši in šolo. Predvsem pa je najbolj pomembno, da imaš otroka rad, da ga sprejmeš takega kot je in da mu pomagaš pri težavah, za katere mislim, da moraš imeti odprto srce in delati le v otrokovo dobro. Žal pa za to delo ne rabiš več kot le peto stopnjo izobrazbe, temu primerna je tudi plača (okrog 85.000 SIT neto), delovni čas pa pet ur dnevno (premalo za pokojninsko leto). Za to delo se moraš izobraževati (odvisno od šole, ali ti je pripravljena pomagati), moraš imeti vsaj nekaj znanja iz psihologije, defektologije, medicine, šolski sistem ti ne sme biti nepoznan, predvsem pa moraš biti človek, ki ga otrok sprejme, saj navsezadnje z njim preživiš šolski dan in z njim spoznavaš in preživljaš vse radosti in tegobe, ne le v šoli tudi drugače. Najbrž pretiravam, z mojim učencem, vsaj mislim, sva se ujela že na začetku in se veliko naučila drug od drugega. Otrok, ki spremljam, hodi ampak njegova hoja je negotova, prav tako mu predstavlja težavo gibanje po šoli (iz nadstropja v nadstropje), nošnja šolske torbe in vse dejavnosti, ki potekajo zunaj šolskega okolja. Pospremim ga v garderobo, kjer se preobuje, nato pa z njim in z njegovimi sošolci preživim uro pred poukom v razredu. Ta čas izkoristim za pregled naloge. Vedno to ni potrebno, ker ima dodeljeno tudi individualno pomoč defektologinje v razredu in zunaj njega. Tu se najraje umaknem, ker oni so le strokovnjaki in vedo kako z določenimi učnimi težavami, čeprav midva včasih rešiva problem veliko bolj preprosto brez stroke, jaz temu pravim, da pozabiva na vse strokovno znanje in uporabiva zdravo kmečko logiko. Pri njegovem pouku nisem prisotna, razen kadar je potrebna kakšna spretnost, ki je ne zmore zaradi oviranosti. Počakam ga vedno ob koncu ure in mu nesem torbo v naslednjo učilnico. Zapiske dela sam, koliko ne zmore mu jih naredim jaz. (prisotna sem pri matematiki, kadar imajo geometrijo). Dopusčam mu, da čim več stvari opravi sam, ker mislim, da se bo tako lažje navadil samostojnosti, konec koncev ne bo imel vselej nekoga, ki bo stal za njim in mu pomagal. Moja izkušnja je, da je bolje, če je v razredu sam, ker pričakuje, da bom tudi mislila namesto njega in se sploh ne trudi, kadar sem z njim. Enkrat na teden ima tudi fizioterapijo, takrat grem zraven, ker želim poznati vaje, ki jih lahko izvajava pri urah športne vzgoje. Velikokrat ima pouk dlje časa, takrat ne vprašam za uro, ampak ostanem z njim do konca. Veliko sodelujem tudi z njegovo mamo.

SPREMLJEVALKA 2

Spremljevalka sem fantu, ki je lažje gibalno oviran. Delo opravljam drugo leto. Otrok obiskuje peti razred devetletke in tudi ne potrebuje druge pomoči kot le fizično pomoč pri

prehajanju iz razreda v razred in nošenju torbe. Pri sedenju ga moram nenehno opozarjati na pravilno držo, ki je zanj zelo pomembna. Njegova bolezen oz. težava je prehodna, tako bo verjetno čez kakšno leto lahko hodil sam in ne bo potreboval spremljevalca. Rekla sem lahko, kajti tako samo domnevam, saj je moj odnos z otrokovimi starši zgolj formalen in mi ne povedo za vrsto bolezni, ki jo otrok ima. Spremljam ga pri vseh šolskih dejavnostih (športni dnevi, naravoslovni, tehniški in podobni dnevi). Z otrokom resnično postaneš prijatelj, ki ti zaupa, oseba na katero se lahko obrne ko se znajde v stiski socializacije. Moj delavnik poteka po šest ur dnevno z otrokom, ostali dve uri do polnega delovnega časa pa opravljam razna dela v knjižnici ali v tajništvu. Šola za izobraževanje nima denarja, jaz pa s tako plačo tudi ne morem storiti veliko. Kljub temu pa mi omogočijo, da se vsaj enkrat letno udeležim kakšnega izobraževanja na to temo. Drugače pa mi je v veliko pomoč tudi specialna pedagoginja, ki mi pomaga pri težavah, ki se pojavijo. Tudi z ostalimi člani, ki obravnavajo otroka, odlično sodelujemo in skupaj rešujemo probleme in si zastavljamo cilje. S tem mislim, da tudi otrok dobi največ in je le tako lahko neobremenjen in zadovoljen. Zaposlitev sem dobila preko Zavoda za zaposlovanje in imam pogodbo, ki jo vsako leto podaljšajo.

SPREMLJEVALKA 3

Sem spremljevalka zmerno gibalno oviranemu otroku od njegovega tretjega leta starosti in ga spremljam že od njegovega vstopa v vrtec. Letos stopa v četrti razred devetletke, tako da sva skupaj že sedmo leto. Otrok ima cerebralno paralizo, hodi samostojno vendar ima težave z ravnotežjem in občasno tudi napade epilepsije. Tako mu moram pomagati zlasti po stopnicah navzdol. Ker sva v šoli, ki ima stopnice za prehod v nadstropja, mu pomagam tudi pri nošenju torbe v nadstropja. Pri pouku sedim poleg njega in mu, če je potrebno, pomagam. Pokažem mu s prstom, kje smo npr. pri branju, ker pri branju in pisanju zaostaja v hitrosti. Pomagam mu tudi pri pripravi potrebščin za vsako uro, pri pripravi torbe za domov. Pomagam mu tudi pri nošenju kosila v jedilnico, pri osebni higieni in mu dajem zdravila. Zelo dobro se razumeva in vedno bolj sem mu tudi prijateljica, ne samo spremljevalka. Z njegovimi starši sem v zelo dobrih odnosih in pogosto z njim obiskujem fizioterapijo. Zaposlena sem za polni delovni čas, saj je otrok tudi še v podaljšanem bivanju. Pogodbo mi vsako leto podaljšajo in je povezana z njegovo odločbo o dodelitvi spremljevalca. Sodelovanje z ostalimi člani tima na šoli, ki naj bi obravnavali otroka, pa ni najboljše. Bolj malo posluha za potrebe otroka s posebnimi potrebami, ki je edini na šoli, ima tudi ravnateljica. Tako, da moram velikokrat jaz

poskrbeti za razne uskladitve med otrokom in obiskom mobilne specialne pedagoginje. Z njo dobro sodelujeva in mi velikokrat stoji ob strani, ko gre za pravice otroka. Zgodi se tudi, da zaradi neorganiziranosti ne more na kakšen izlet z avtobusom, če je potrebno od postaje avtobusa do cilja nekaj časa hoditi. Jaz pa ga po zakonu sama z avtomobilom ne smem peljati. Izobražujem se na lastno pobudo in obiskujem razna predavanja in delavnice, ki jih organizirajo Zveze. Namenjene so tako spremljevalcem kot tudi učiteljem. Na Zvezi Sonček nudijo brezplačno predavanje tudi za učitelja razrednega pouka, če se prijavi spremljevalec otrok s posebnimi potrebami, vendar moram povedati, da se nikoli noben učitelj ni hotel z mano udeležiti predavanja. Ko pa pogledam tega otroka, se mi vseeno zdi, da mu pomagam in to mi vliva voljo, da še naprej opravljam to zelo slabo plačano in nespoštovano delo. Samo delo je v pedagoških krogih zelo nizko cenjeno in tako tudi gledajo na nas spremljevalce in s tem tudi na otroka.

3.6 IZPIS PODČRTANIH DELOV IZJAV IN BESED

Spremljevalka 1

1. težje gibalno oviranem otroku;
2. pomočnik, ki mu pomaga pri fizičnih ovirah v šoli;
3. da imaš otroka rad, da ga sprejmeš takšnega kot je;
4. mu pomagaš pri težavah za katere mislim, da moraš imeti odprto srce;
5. se moraš izobraževati (odvisno od šole ali ti je pripravljena pomagati);
6. z mojim učencem, vsaj mislim, sva se ujela že na začetku in se veliko naučila drug od drugega;
7. otrok, ki ga spremljam, hodi;
8. njegova hoja je negotova;
9. težavo gibanje po šoli (iz nadstropja v nadstropje);
10. nošnja šolske torbe in vse dejavnosti, ki potekajo zunaj šolskega okolja;
11. pospremim ga v garderobo;
12. preživim uro pred poukom v razredu;
13. izkoristim za pregled naloge;

14. umaknem, ker oni so le strokovnjaki in vedo kako z določenimi učnimi težavami, čeprav midva včasih rešiva problem veliko bolj preprosto brez stroke;
15. pri njegovem pouku nisem prisotna;
16. počakam ga vedno ob koncu ure, mu nesem torbo v naslednjo učilnico;
17. zapiske dela sam, koliko ne zmore, mu jih naredim jaz;
18. enkrat na teden ima tudi fizioterapijo, grem zraven, ker želim poznati vaje, ki jih lahko izvaja pri urah športne vzgoje;
19. veliko sodelujem tudi z njegovo mamo.

Spremljevalka 2

20. lažje gibalno oviran;
21. le fizično pomoč pri prehajanju iz razreda v razred in nošenju torbe;
22. pri sedenju ga moram nenehno opozarjati na pravilno držo, ki je zanj zelo pomembna;
23. odnos z otrokovimi starši zgolj formalen;
24. spremljam ga pri vseh šolskih dejavnostih (športni dnevi, naravoslovni, tehniški in podobni dnevi);
25. v veliko pomoč tudi specialna pedagoginja, ki mi pomaga pri težavah, ki se pojavijo;
26. z ostalimi člani, ki obravnavajo otroka, odlično sodelujemo;
27. skupaj rešujemo probleme in si zastavljamo cilje.

Spremljevalka 3

28. zmerno gibalno oviranemu otroku;
29. otrok ima cerebralno paralizo;
30. zlasti navzdol moram pomagati;
31. pomagam tudi pri nošenju torbe v nadstropja;
32. pri pouku sedim poleg njega;
33. pokažem mu s prstom, kje smo npr. pri branju, ker pri branju in pisanju zaostaja v hitrosti;
34. sodelovanje z ostalimi člani tima na šoli, ki naj bi obravnavali otroka, pa ni najboljša;
35. velikokrat moram sama poskrbeti za razne uskladitve med otrokom in obiskom mobilne specialne pedagoginje;
36. z njo dobro sodelujeva in mi velikokrat stoji ob strani, ko gre za pravice otroka;

37. neorganiziranosti ne more na kakšen izlet z avtobusom;
38. jaz pa ga po zakonu sama z avtomobilom ne smem peljati;
39. ko pa pogledam tega otroka, se mi vseeno zdi, da mu pomagam, in to mi vliva voljo, da še naprej opravljam to zelo slabo plačano in nespoštovano delo.

3.7 KODIRANJE IN UREDITEV IZJAV GLEDE NA OSEBO, POMOČ, POČUTJE IN SODELOVANJE

OSEBA: kdo je spremljevalec in kakšnemu otroku;

POMOČ: kakšno vrsto pomoči opravlja spremljevalec;

POČUTJE: kako se ob tem počuti;

SODELOVANJE: kakšno je sodelovanje z ostalimi člani, ki obravnavajo otroka.

OSEBA:

1. težje gibalno oviranem otroku;
2. pomočnik, ki mu pomaga pri fizičnih ovirah v šoli;
3. da imaš otroka rad, da ga sprejmeš takega, kot je;
4. mu pomagaš pri težavah, za katere mislim, da moraš imeti odprto srce;
5. se moraš izobraževati (odvisno od šole, ali ti je pripravljena pomagati);
7. otrok, ki ga spremljam, hodi;
8. njegova hoja je negotova;
9. težavo gibanje po šoli (iz nadstropja v nadstropje);
20. lažje gibalno oviran;
28. zmerno oviranemu otroku;
29. otrok ima cerebralno paralizo.

POMOČ:

10. nošnja šolske torbe in vse dejavnosti, ki potekajo zunaj šolskega okolja;
11. pospremim ga v garderobo;
12. preživim uro pred poukom v razredu;
13. izkoristim za pregled naloge;
15. pri njegovem pouku nisem prisotna;
16. počakam ga vedno ob koncu ure, mu nesem torbo v naslednjo učilnico;

17. zapiske dela sam, koliko ne zmore, mu jih naredim jaz;
18. enkrat na teden ima tudi fizioterapijo, grem zraven, ker želim poznati vaje, ki jih lahko izvaja pri urah športne vzgoje;
21. le fizično pomoč pri prehajanju iz razreda v razred in nošenju torbe;
22. pri sedenju ga moram nenehno opozarjati na pravilno držo, ki je zanj zelo pomembna;
24. spremljam ga pri vseh šolskih dejavnostih (športni dnevi, naravoslovni, tehniški in podobni dnevi);
30. zlasti navzdol moram pomagati;
31. pomagam tudi pri nošenju torbe v nadstropja;
32. pri pouku sedim poleg njega;
33. pokažem mu s prstom, kje smo npr. pri branju, ker pri branju in pisanju zaostaja v hitrosti;
35. velikokrat moram sama poskrbeti za razne uskladitve med otrokom in obiskom mobilne specialne pedagoginje;
38. jaz pa ga po zakonu sama z avtomobilom ne smem peljati.

POČUTJE:

6. z mojim učencem, vsaj mislim, sva se ujela že na začetku in se veliko naučila drug od drugega;
25. v veliko pomoč tudi specialna pedagoginja, ki mi pomaga pri težavah, ki se pojavijo;
39. ko pa pogledam tega otroka, se mi vseeno zdi, da mu pomagam, in to mi vliva voljo, da še naprej opravljam to zelo slabo plačano in nespoštovano delo.

SODELOVANJE:

14. umaknem, ker oni so le strokovnjaki in vedo kako z določenimi učnimi težavami, čeprav midva včasih rešiva problem veliko bolj preprosto brez stroke;
19. veliko sodelujem tudi z njegovo mamo;
23. odnos z otrokovimi starši zgolj formalen;
26. z ostalimi člani, ki obravnavajo otroka, odlično sodelujemo;
27. skupaj rešujemo probleme in si zastavljamo cilje;
34. sodelovanje z ostalimi člani tima na šoli, ki naj bi obravnavali otroka, pa ni najboljše;
36. z njo dobro sodelujeva in mi velikokrat stoji ob strani, ko gre za pravice otroka;
37. neorganiziranosti ne more na kakšen izlet z avtobusom.

3.8 KODIRANJE ZNOTRAJ POSAMEZNIH FAZ

OSEBA:

1. težje gibalno oviranem otroku	Stopnja oviranosti
2. pomočnik, ki mu pomaga pri fizičnih ovirah v šoli	Kdo je spremljevalec
3. da imaš otroka rad, da ga sprejmeš takega, kot je	Kdo je spremljevalec
4. mu pomagaš pri težavah, za katere mislim, da moraš imeti odprto srce	Kdo je spremljevalec
5. se moraš izobraževati (odvisno od šole, ali ti je pripravljena pomagati)	Kdo je spremljevalec
7. otrok, ki ga spremljam, hodi	Kaj otrok zmore
8. njegova hoja je negotova	Kaj otrok zmore
9. težavo gibanje po šoli (iz nadstropja v nadstropje)	Kaj otrok zmore
20. lažje gibalno oviran	Stopnja oviranosti
28. zmerno oviranemu otroku	Stopnja oviranosti
29. otrok ima cerebralno paralizo	Vrsta bolezni

POMOČ:

10. nošnja šolske torbe in vse dejavnosti, ki potekajo zunaj šolskega okolja	Fizična pomoč
11. pospremim ga v garderobo	Fizična pomoč
12. preživim uro pred poukom v razredu	Druženje
13. izkoristim za pregled naloge	Pomoč pri učenju
15. pri njegovem pouku nisem prisotna	Prisotnost
16. počakam ga vedno ob koncu ure, mu nesem torbo v naslednjo učilnico	Prisotnost
17. zapiske dela sam, koliko ne zmore, mu jih naredim jaz	Pomoč pri učenju
18. enkrat na teden ima tudi fizioterapijo, grem zraven, ker želim poznati vaje, ki jih lahko izvajava pri urah športne vzgoje	Prisotnost
21. le fizično pomoč pri prehajanju iz razreda v razred in nošenju torbe	Fizična pomoč
22. pri sedenju ga moram nenehno opozarjati na pravilno	Prisotnost

držo, ki je zanj zelo pomembna	
24. spremljam ga pri vseh šolskih dejavnostih (športni dnevi, naravoslovni, tehniški in podobni dnevi)	Fizična pomoč
30. zlasti navzdol moram pomagati	Fizična pomoč
31. pomagam tudi pri nošenju torbe v nadstropja	Fizična pomoč
32. pri pouku sedim poleg njega	Prisotnost
33. pokažem mu s prstom, kje smo npr. pri branju, saj pri branju in pisanju zaostaja v hitrosti	Pomoč pri učenju
35. velikokrat moram sama poskrbeti za razne uskladitve med otrokom in obiskom mobilne specialne pedagoginje	Organizacija pomoč
38. jaz pa ga po zakonu sama z avtomobilom ne smem peljati	Organizacijska pomoč

POČUTJE:

6. z mojim učencem, vsaj mislim, sva se ujela že na začetku in se veliko naučila drug od drugega.	Dobro vzdušje
25. v veliko pomoč tudi specialna pedagoginja, ki mi pomaga pri težavah, ki se pojavijo	Opora
39. ko pa pogledam tega otroka, se mi vseeno zdi, da mu pomagam, in to mi vliva voljo, da še naprej opravljam to zelo slabo plačano in nespoštovano delo.	Zadovoljstvo

SODELOVANJE:

14. umaknem, ker oni so le strokovnjaki in vedo, kako z določenimi učnimi težavami, čeprav midva včasih rešiva problem veliko bolj preprosto brez stroke	Umik
19. veliko sodelujem tudi z njegovo mamo	Dobro sodelovanje
23. odnos z otrokovimi starši zgolj formalen	Ni pravega posluha za sodelovanje
26. z ostalimi člani, ki obravnavajo otroka, odlično sodelujemo	Dobro sodelovanje
27. skupaj rešujemo probleme in si zastavljamo cilje	Dobro sodelovanje
34. sodelovanje z ostalimi člani tima na šoli, ki naj bi	Ni pravega posluha za

obravnavali otroka, pa ni najboljše	sodelovanje
36. z njo dobro sodelujeva in mi velikokrat stoji ob strani, ko gre za pravice otroka	Dobro sodelovanje
37. neorganiziranosti ne more na kakšen izlet z avtobusom	Ni pravega posluha za sodelovanje

3.9 UREJANJE IZJAV V KATEGORIJE PO KODAH

OSEBA:

Stopnja oviranosti:

1. težje gibalno oviranem otroku;
20. lažje gibalno oviran;
28. zmerno oviranemu otroku.

Kdo je spremljevalec:

2. pomočnik, ki mu pomaga pri fizičnih ovirah v šoli;
3. da imaš otroka rad, da ga sprejmeš takega, kot je;
4. mu pomagaš pri težavah, za katere mislim, da moraš imeti odprto srce;
5. se moraš izobraževati (odvisno od šole, ali ti je pripravljena pomagati).

Kaj otrok zmore:

7. otrok, ki ga spremljam, hodi;
8. njegova hoja je negotova;
9. težavo gibanje po šoli (iz nadstropja v nadstropje).

Vrsta bolezni:

29. otrok ima cerebralno paralizo.

POMOČ:

Fizična pomoč:

10. nošnja šolske torbe in vse dejavnosti, ki potekajo zunaj šolskega okolja;
11. pospremim ga v garderobo;
21. le fizično pomoč pri prehajanju iz razreda v razred in nošenju torbe;
24. spremljam ga pri vseh šolskih dejavnostih (športni dnevi, naravoslovni, tehniški in podobni dnevi);
30. zlasti navzdol moram pomagati;

31. pomagam tudi pri nošenju torbe v nadstropja.

Druženje:

12. preživim uro pred poukom v razredu.

Pomoč pri učenju:

13. izkoristim za pregled naloge;

17. zapiske dela sam, kolikor ne zmore, mu jih naredim jaz;

33. pokažem mu s prstom, kje smo npr. pri branju, ker pri branju in pisanju zaostaja v hitrosti.

Prisotnost:

15. pri njegovem pouku ne prisostvujem;

16. počakam ga vedno ob koncu ure, mu nesem torbo v naslednjo učilnico;

18. enkrat na teden ima tudi fizioterapijo, grem zraven, ker želim poznati vaje, ki jih lahko izvaja pri urah športne vzgoje;

22. pri sedenju ga moram nenehno opozarjati na pravilno držo, ki je zanj zelo pomembna;

32. pri pouku sedim poleg njega.

Organizacijska pomoč:

35. velikokrat moram sama poskrbet za razne uskladitve med otrokom in obiskom mobilne specialne pedagoginje;

38. jaz pa ga po zakonu sama z avtomobilom ne smem peljati.

POČUTJE:

Dobro vzdušje:

6. z mojim učencem, vsaj mislim, sva se ujela že na začetku in se veliko naučila drug od drugega.

Opora:

25. v veliko pomoč tudi specialna pedagoginja, ki mi pomaga pri težavah, ki se pojavijo

Zadovoljstvo:

39. ko pa pogledam tega otroka, se mi vseeno zdi, da mu pomagam, in to mi vliva voljo, da še naprej opravljam to zelo slabo plačano in nespoštovano delo.

SODELOVANJE:

Umik:

14. umaknem, ker oni so le strokovnjaki in vedo kako z določenimi učnimi težavami, čeprav midva včasih rešiva problem veliko bolj preprosto brez stroke.

Dobro sodelovanje:

- 19. veliko sodelujem tudi z njegovo mamo;
- 26. z ostalimi člani, ki obravnavajo otroka, odlično sodelujemo;
- 27. skupaj rešujemo probleme in si zastavljamo cilje;
- 36. z njo dobro sodelujeva in mi velikokrat stoji ob strani, ko gre za pravice otroka.

Ni pravega posluha za sodelovanje:

- 23. odnos z otrokovimi starši zgolj formalen;
- 34. sodelovanje z ostalimi člani tima na šoli, ki naj bi obravnavali otroka, ni najboljše;
- 37. zaradi neorganiziranosti ne more na kakšen izlet z avtobusom.

3.10 DEFINIRANJE POJMOV:

OSEBA:

Stopnja oviranosti:

Pomeni razporeditev glede na pravilnik.

Kdo je spremljevalec:

Pomeni značilnosti osebe, ki jih mora imeti spremljevalec.

Kaj otrok zmore:

Pomeni, kakšno je njegovo gibanje.

Vrsta bolezni:

Naziv bolezni, za katero boleha otrok.

POMOČ:

Fizična pomoč:

Kakšne vrste fizična pomoč je potrebna.

Druženje:

Ko ni pouka, je tudi z otrokom.

Pomoč pri učenju:

Po potrebi se skupaj učita.

Prisotnost:

Samo prisotne je, če bi otrok ravno rabil pomoč.

Organizacijska pomoč:

Koordinacija med osebami, ki ga obravnavajo.

POČUTJE:

Dobro vzdušje:

Dobro vzdušje v razredu z učencem.

Opora:

Kadar so problemi zapleteni in iščeš odgovore.

Zadovoljstvo:

Rezultati in dejansko stanje otroka, zaradi katerega so tam.

SODELOVANJE:

Umik:

Pomeni nevmešavanje v delo stroke.

Dobro sodelovanje:

Med člani, ki obravnavajo otroka, je vzpostavljena dobra komunikacija.

Ni pravega posluha za sodelovanje:

Eden ali več članov ni v stalni povezavi z ostalimi.

4 REZULTATI

4.1 OBLIKOVANJE MODELA ODNOSA MED POJMI

OSEBA

Stopnja oviranosti

Kdo je spremljevalec

POMOČ

Fizična pomoč

Druženje

Pomoč pri učenju

Prisotnost

Organizacijska pomoč

POČUTJE

Dobro vzdušje

Opora

Zadovoljstvo

SODELOVANJE

Umik

Dobro sodelovanje

Ni pravega posluha za sodelovanje

4.2 SPOZNAVANJE, DO KATERIH SEM PRIŠLA V OBLIKI MOGOČEGA POTEKA DOGAJANJA

V šolah, kjer so razmere v sami šoli naklonjene otroku z motnjami v razvoju, imajo tudi spremljevalke veliko podporo ostalih zaposlenih in tako tudi pozitivno naravnost, ki hkrati vpliva na boljše pogoje za otroka. Kjer pa spremljevalka nima podpore vodstva, se tudi sama počuti izgubljena sredi množice učiteljev in otrok in bi potrebovala resnično veliko volje, da bi se vedno znova borila za pravice otroka. Vse pa se začne pri denarju, ki je tudi najlažji izgovor, zakaj se nečesa ne da narediti. Presenečena sem bila, da je pri spremljevalki, ki ima na šoli odlične pogoje za delo z otrokom in podporo vodstva šole, komunikacija s starši slaba.

Zakon o osnovni šoli (Ur.l. RS, št. 12/96) v 49. členu navaja, da imajo starši pravico otroka s posebnimi potrebami vpisati v osnovno šolo v šolskem okolišu, v katerem otrok stalno prebiva, razen če ta šola ne izpolnjuje potrebnih pogojev. Morda je to tudi eden izmed razlogov, zakaj posamezne šole niso tako naklonjene otroku s posebnimi potrebami, če ni iz okoliša, kjer stalno prebiva. Šola pričakuje, da bodo otroci s posebnimi potrebami, ki so usmerjeni v redno šolo, ne glede na svojo okvaro sledili pouku, organiziranemu za druge otroke brez okvar in tudi napredovali podobno kot njihovi sošolci. Zato učitelji razredne stopnje, ki morajo slediti učnim načrtom, niso pripravljene za individualizacijo in diferenciacijo pouka v skladu s posebnimi potrebami vključenih učencev.

Spremljevalka otroku z gibalno oviranostjo pomaga s fizično pomočjo, ki se kaže v obliki fizične podpore pri premagovanju ovir, nošenju torbe, tudi pomoči pri učenju oziroma boljše rečeno podpora pri učenju in opravljanju nalog. Velikokrat je tudi samo njegova prijateljica, ki sedi poleg njega in je v pripravljenosti ali jo bo potreboval. Je njegova koordinatorka, ki

najbolje ve, kaj ima otrok tisti dan na urniku. Lahko pa nanjo gledamo tudi le kot na fizično spremljevalko otroka; dejansko je to odvisno od tega, s kakšnega zornega kota jo gledamo in kako jo hočemo videti. Tudi starši niso dolžni z njo komunicirati, vendar menim, da bi v dobro otroka morali. Če bi bil poklic spremljevalke bolj spoštovan v pedagoškem okolju šole, bi tudi sicer pridobil spoštovanje, saj je to pogoj, da lahko spremljevalka pripomore k integraciji otroka v šolo. O integraciji otrok s posebnimi potrebami v šolo je napisanih veliko knjig, a le redko avtorji omenjajo asistente oz. spremljevalce otrok z posebnimi potrebami, pa vendar si starši pri svojem otroku, ki je vsaj malo gibalno oviran, takega človeka najbolj želijo, saj vedo da je njihov otrok tako varen in pod nadzorom, tako pri higieni kot pri opravljanju vsakdanjih nalog. Ker učitelji v razredu nimajo dovolj časa, da bi takemu otroku vselej podaljševali čas pisanja in ostajali z njim v razredu, v praksi prav pridejo prav spremljevalke. Pri delu spremljevalke ne gre samo za fizično pomoč, teveč se pri njem tesno prepletajo druženje, pomoč pri učenju, organizacijska pomoč in fizična pomoč.

Spoznala sem, da bo potrebno še veliko sodelovanja in dogovarjanja, da bodo zadovoljne vse strani, vključene v projekt. Tako je za spremljevalke, ki pogosto nimajo podpore celotnega vodstva šole, edina svetla stran njihovega dela zavest, da pomagajo otroku. To pomeni, da njihovo delo bolj kot na čem drugem temelji na tem, da imajo veliko srce in potrpljenje, ne le ker delajo z otrokom z motnjami v razvoju, temveč ker se morajo obenem boriti (zlasti če sprejemajo otroka kot človeka, ki mu želijo pomagati po najboljših močeh, kljub temu da jim pravijo, da za to ni denarja) za otrokove pravice, ki mu po zakonu pripadajo. Spremljevalke so resnična vez med otrokom, starši, učitelji in specialno pedagoginjo, saj z otrokom preživijo večji del dneva. Med spremljevalko in otrokom se splete resnično prijateljstvo (v nasprotnem primeru lahko starši zahtevajo zamenjavo) in zaupanje, saj je to oseba, ki ga v času, ko otrok ni s starši, pogosto tudi neguje in hrani.

5 RAZPRAVA

V šolski populaciji otrok je 20-25 % otrok s posebnimi potrebami. Nekatere države navajajo 20 %, druge pa 25 % otrok z posebnimi potrebami. Velikost odstotka je odvisna od postavljenih kriterijev. Manj razvite države imajo višji odstotek otrok s posebnimi potrebami kot bolj razvite. (Galeša, 2003). Raziskava je pokazala, da je za delovanje in odnose med udeleženci pomembno ozračje, ki vlada na šoli, in stališča udeleženi in vodstva. Stališča šole so pri tem zelo pomembna.. Pred leti je analiza stališč ravnateljev šol, ki vključujejo otroke s posebnimi potrebami, ki jo je pri nas v letih 1991 in 1994 opravil Galeša (1995b, str. 380) pokazala da se le polovica ravnateljev zavzema za integrativno izobraževanje. Analiza je sicer nekoliko starejša, vendar očitno še vedno aktualna. Ravnatelj oz. vodstvo šole morata povečati strpnost do drugačnosti, sprejemanje posebnosti in odstopanj od povprečja. Imeti morata pozitivno stališče do otrok s posebnimi potrebami, sicer učitelji ne bodo deležni podpore in razumevanja, ki ga potrebujejo. Stališča ravnatelja so pomembna, saj vplivajo na vse medsebojne odnose na šoli. Predpisi, zakoni na papirju pogosto niso dovolj, saj ne morejo urediti odnosov, ki se razvijajo med ljudmi, ki sodelujejo pri posameznem projektu. Lahko so samo nekakšen okvir, za katerega pa je bistven človeški faktor, ki narekuje, kako ostre bodo meje tega okvira in ali bodo v celoti izkoriščena vsa sredstva, ki jih imamo na razpolago za to, da pomagajo otroku s posebnimi potrebami.

Povečati je potrebno empatijo, odpreti srce in s spoštovanjem in ljubeznijo pristopiti k izobraževanju otrok s posebnimi potrebami. Če bomo reševali tako zahtevno področje samo z zakonskimi predpisi, to ne bo obrodilo sadov, saj praksa kaže, da bi bilo tu, kot na številnih drugih področjih, potrebno uskladiti zakon in prakso.

Šole niso povsem pripravljene na to, da bi sprejele in izvajale tak program, kot to zahteva Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur. l. RS, št.54/00). Veliko morajo postoriti starši sami, da si izborijo pripomočke, ki jih otroci s posebnimi potrebami potrebujejo pri svojem sedanjem učenju, poleg tega šole nimajo zagotovljenih arhitekturnih pogojev za sprejem otrok s posebnimi potrebami, čeprav je naloga države, da zagotovi sredstva za izvajanje zakona. Številna gradiva o integraciji so približno iz leta 2000, in ko sem preverjala današnje stanje otrok s posebnimi potrebami, sem v pogovoru z mobilno specialno pedagoginjo dobila potrditev, da se je od tedaj le malo spremenilo. Poudarila je, da je integracija otrok s posebnimi potrebami smiselna edino takrat, ko jo podpirajo vse strani,

starši, učitelji, specialni pedagogi, šola in otrok sam. V nasprotnem primeru je integracija neučinkovita in problematična. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur. l. RS, št. 54/00) je res odprl možnost izvajanja integracije v praksi, vendar pa pogoji za njegovo pravilno izvajanje še po osmih letih niso zagotovljeni. Čeprav se počasi premika v smer, kot si jo je zamislil zakonodajalec, je vse preveč stvari nedorečenih, otroci so predmet birokracije, ki jih ocenjuje, delo z njimi pa morajo specialni pedagogi, učitelji, zdravniki, komisije, socialni delavci vpisovati kot dodatne ure in individualni program.

Če bi lahko rekli, da integracija v praksi še nekako deluje, pa o inkluziji, ki pomeni, da bi se zavod ali šola prilagodila otroku, pri nas še ne moremo govoriti. Nemara je veliko odvisno od sredstev, ki so na razpolago, saj je za vsak pripomoček potrebno prositi, in redki strokovnjaki pripomočke ponudijo sami, kljub temu da otroku zakonsko pripadajo. Tako pač privarčujejo, saj je pridobitev pripomočka za otroka tako odvisna le od vztrajnosti in iznajdljivosti njegovih staršev.

Integracija v osnovno šolo je precej bolj enostavna za gibalno ovirane, gluhe in slepe otroke, in v praksi tudi bolj sprejemljiva kot integracija otrok z drugimi motnjami, kot so otroci s primanjkljaji na področju učenja, otroci z motnjami v duševnem razvoju, otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami. Razlog bi morda lahko iskali že v sprejemanju teh otrok nasploh. Gibalno ovirani, slepi in gluhi otroci so navadno lažje vodljivi in bolj prilagodljivi, včasih celo usmiljenja vredni, medtem ko otroke z različnimi (čustvenimi, vedenjskimi, ...) motnjami okolica že tako težje sprejema, saj so bolj moteči.

Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/2003) dopušča tudi, da nekateri otroci ostanejo brez fizične pomoči, čeprav bi jo potrebovali, kadar komisija za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami predloži strokovno mnenje, da otrok take pomoči ne potrebuje. Pritožbe so mogoče, vendar to možnost izkoristijo le bolj odločni starši, ostali pa se sprijaznijo z usodo. Vse se vrti okoli odločb o fizični pomoči in dodatni strokovni pomoči, ki so zgolj papir, ki ne zagotavlja dejanskega izvajanja pomoči. V ospredje je postavljena kategorizacija in s tem povezano razvrščanje, kateri otrok ima takšno stopnjo primanjkljaja, da mu pripada spremljevalec. Menim, da bi morali tako slepi otroci kot drugi otroci, zlasti tisti, ki imajo, denimo, že v predšolskem obdobju hude oblike motečega vedenja in so nevarni sebi in drugim, imeti ob

sebi drugo osebo, spremljevalca. Toda Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00) je zelo jasen in take osebe ne vključuje.

Spremljevalke, ki so sodelovale v raziskavi, prihajajo iz ljubljanskega območja in kot sem ugotovila pozneje, bi bila raziskava verjetno drugačna, če bi zajela širše slovensko okolje, saj nekatere sogovornice menijo, da imajo šole na vaseh več posluha za sprejemanje drugačnih otrok in bolj človeško podpirajo njihovo vključitev v redno šolo. Mogoče je razlog za to dejstvo, da na vasi otroka poznajo že od malih nog, saj so vaške skupnosti manjše in je tudi otrok s posebnimi potrebami, ki bi jih vključevali v redne šole, manj.

Tudi glede dela, ki ga opravljajo spremljevalke, obstaja samo okrožnica Zavoda Republike Slovenije za šolstvo, ki opisuje dela in naloge spremljevalk gibalno oviranih otrok. Glede na to, kakšna so ta dela, menim, da je njihovo delo premalo plačano (za polni delovni čas prejmejo mesečno okoli 600 EUR). Delo spremljevalke je hkrati zelo negotovo, saj imajo pogodbe za delo sklenjene za določen čas. Tako si spremljevalka ne more privoščiti niti, da bi šla na porodniški dopust, saj je s tem njena vrnitev na delovno mesto vprašljiva. Otrok s posebnimi potrebami namreč v tem času potrebuje novega spremljevalca, prav tako zaposlenega za določen čas, in vprašanje je, ali bo spremljevalka po porodniškem dopustu znova dobila svojo prejšnjo zaposlitev; ta je namreč odvisna od odločbe, ki otroku dovoljuje dodatno fizično pomoč. Odločbe se preverjajo v razmaku od enega do treh let.

6 SKLEPI IN PREDLOGI

Sklenem lahko, da je raziskava potrdila pritoževanja znanke, ki so bila vzrok, da sem se lotila raziskave. Stvari v praksi ne delujejo tako tekoče in kljub temu da veliko strokovnjakov podpira integracijo, okolica in ljudje še ne sprejemajo drugačnih otrok in predstav o njihovem vključevanju v redne šole. Za to pa je potreben čas. Tudi učitelji so pogosto nejevoljni, ko dobijo v razred otroka, zlasti takega z duševnimi, čustvenimi in drugimi motnjami; še posebno takrat, ko niso dovolj strokovno pripravljene na njegov prihod, ki nekaterim vzbuja strahove in dvome.

Če otroka v šoli spremlja spremljevalka, to, da okolica ne sprejema otroka in se ne strinja z njegovo integracijo v šolo, vrže slabo luč tudi nanjo. Pogosto jih sprejemajo in spoštujejo specialne pedagoginje, s katerimi dobro sodelujejo, podobno pa velja tudi za socialne delavce in starše. Učitelji in vodstvo šole pa so spremljevalki navadno naklonjeni toliko, kolikor so naklonjeni temu, da na šolo sprejmejo otroka s posebnimi potrebami. Tako je vse odvisno od ozračja na šoli.

Čeprav je bilo na področju integracije otrok že veliko narejenega, še vedno potrebujemo boljše pogoje za izvajanje integracije. Oprema in pripomočki, ki jih otrok s posebnimi potrebami potrebuje pri učenju, bi morali biti zagotovljeni, ko otrok stopi v šolo, zanje bi morala poskrbeti šola, namesto da jih izprosijo in zagotovijo starši. Spremljevalke bi morali pri njihovem delu podpreti, saj srčno in z ljubeznijo pomagajo otroku, da se v okolju počuti sprejetega in veselega; le v takem okolju lahko otrok funkcionira in se spoprijema s težavami.

V praksi pa je socialna integracija pogosto drugačna, pri njej se ne upošteva ne zakonodaje ne strokovnih ugotovitev na področju vzgoje in izobraževanja. Tako otroka, ki ima odločbo vključijo v šolo, ki nima ustreznih organizacijskih, kadrovskih in materialnih pogojev, kakršne predpisuje Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00). Otroka vključijo v razred, ne da bi imeli izdelan individualni program vzgoje in izobraževanja, temveč od njega pričakujejo, da se bo sam prilagodil drugim.

»Iz rezultatov raziskave, ki je bila opravljena na 101 učencu s posebnimi potrebami v letu 2005, je razvidno da je sodelovanje med šolami, vrtci in specialnimi šolami ali zavodi zelo slabo razvito. Učiteljem strokovnjaki iz zavodov niso v pomoč. Želje in prizadevanja

Slovenije, Ministrstva za šolstvo in šport in strokovnjakov, da bi se specialne šole in zavodi preoblikovali v centre za pomoč, še zdaleč niso uresničeni. Sklepati je možno, da je prepad med rednimi in specialnimi šolami kvečjemu večji. Specialne šole in zavodi pridobljena sredstva očitno ne uporabljajo za integrirane oblike vzgoje« (Lebarič, 2006).

Čeprav pri raziskavi nisem namenjala pozornosti temu, od kod prihajajo spremljevalke, pa sem iz intervjujev in pogovorov z njimi dobila vtis, da je poklic spremljevalca otrok s posebnimi potrebami bolje sprejet v osnovnih šolah zunaj ljubljanskega območja, medtem ko je sodelovanje s starši in angažiranost staršev večja v Ljubljani. Nekateri podatki tudi kažejo, da je v osnovne šole zunaj Ljubljane vključenih manj otrok s posebnimi potrebami.

7 LITERATURA

- Čačinovič Vogrinčič, G. (2000). Socialno delo z družino. Študijsko gradivo. Ljubljana: VŠSD
- Flaker, V. (1998). Odpiranje norosti. Vzpon in padec totalnih ustanov. Ljubljana: *Cf
- Galeša, M. (2003). Pomoč otrokom s posebnimi potrebami. Celje: Valmar d.o.o.
- Galeša, M. (1995). Specialna pedagogika in individualizacija. Radovljica: Didakta.
- Krapše, S. (ur.) (2004). Otroci s posebnimi potrebami. Nova Gorica: Educa.
- Krek, J. (ur.) (1995). Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Lebarič, N. (2006). Socialna integracija otrok s posebnimi potrebami. Didakta
- Magajna, L. (2004). Vloga staršev v inkluzivni šoli. V: Nekaj v pomoč učiteljem: Vodnik za poučevanje skupine učencev z učnimi težavami, ki počasneje osvajajo znanja. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, str. 33-34.
- Mesec, B. (2003). Navodila za pisanje diplomske naloge in opravljanje diplomskega izpita. Ljubljana: VŠSD.
- Murgel, J. (2006). Vodnik po pravicah otrok s posebnimi potrebami. Ljubljana: GV založba
- Navodila za izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za devetletno osnovno šolo (2003). Ljubljana: Zavod za šolstvo RS
- O'Brien, J. in Forest, M. (1997). Akcija vključevanja. Ljubljana: Sonček – Zveza društev za cerebralno paralizo.
- Opara, D. (2003). Otroci s posebnimi potrebami. Gradivo za seminar. Ljubljana: Supra
- Opara, B. (2005). Otroci s posebnimi potrebami v vrtcih in šolah: vloga in naloga vrtcev in šol pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami: uresničevanje vzgojno-izobraževalnih programov s prilagojenim izvajanjem in z dodatno strokovno pomočjo. Ljubljana: Centerkontura.
- Polak, A. (2007). Timsko delo v vzgoji in izobraževanju. Modrijan
- Pravilnik o postopku usmerjanja otrok s posebnimi potrebami. Uradni list RS, št. 54/2003, 93/2004, 118/2006. Ljubljana.
- Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj

- Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami. Uradni list RS, št. 25/2006, 60/2006, 8/2008. Ljubljana.
- Resolucijo o Nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006-2010. Uradni list RS, št. 39/2006. Ljubljana.
- Skalar, V. (1999). Kje smo in kam smo se namenili. Revija Pet, 48/X, 6 : 4 - 8.
- Skalar, V. (2003). Kako vrtec in šolo približati otrokom s posebnimi potrebami. Sodobna pedagogika 54/120, Posebna izdaja SP Integracijo/inkluzijo v vrtcih, osnovni in srednji šoli.
- Schmidt, M. (2001). Socialna integracija otrok s posebnimi potrebami v osnovno šolo. Maribor : Pedagoška fakulteta.
- Ustava Republike Slovenije. Uradni list RS, št. 33/1991-i, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004. Ljubljana.
- Vodeb, A. (2001). Postopek vključevanja gibalno oviranega otroka v redno osnovno šolo. V: Vzgoja in izobraževanje, št. 5, XXXII, str. 20-22.
- Zakon o vrtcih. Uradni list RS, št. 12/1996, 44/2000, 78/2003, 113/2003. Ljubljana.
- Zakon o osnovni šoli. Uradni list RS, št. 12/1996, 33/1997, 59/2001, 71/2004, 23/2005, 53/2005, 70/2005, 60/2006, 81/2006, 102/2007. Ljubljana.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. Uradni list RS, št. 54/2000, 118/2006. Ljubljana.
- Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja. Uradni list RS, št. 50/2004. Ljubljana.
- Zakon o izobraževanju ter usposabljanju otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Uradni list RS, št. 19/1976. Ljubljana.
- Založnik, B.(2006). Otroci s posebnimi potrebami: integracija in inkluzija. Nova Gorica: Melior, Educa.
- Žerovnik, A. (2004). Otroci s posebnimi potrebami. Ljubljana: Družina.
- Železnik, J. (2007). Obremenitve spremljevalcev na poletnih kolonijah organizacije Sonček: diplomska naloga. Celje: J. Železnik
- www.mszs.si/sl/solstvo/okroznice_arhiv/sistematizacija01/dela
- www.soncek.org/zakonodaja/Vodnik_po_pravicah_invalidov.htm

8 POVZETEK

V nalogi sem iskala informacije o delu spremljevalk otrok s posebnimi potrebami, s tem pa sem se dotaknila tudi drugih področij, med njimi zakonodajnega, to je zakonov, ki urejajo fizično pomoč otrok s posebnimi potrebami, dodatno pomoč otrokom s posebnimi potrebami, šolskih zakonov. Raziskovala sem naloge, ki jih opravljajo spremljevalke otrok s posebnimi potrebami, njihove občutke, zadovoljstvo pri delu, povezave z ostalimi udeleženci. Moram priznati, da sem bila presenečena, ko se je pokazalo, da integracija ni preveč priljubljena pri vseh učiteljih, vodstvih šol, strokovnjakih, čeprav menim, da bi ti ljudje, ki ne zagovarjajo integracijo takih otrok v osnovno šolo, svoje mnenje hitro spremenili, če bi sami imeli doma takega otroka. Seveda pa je za delo z njimi potrebno vložiti več napora, časa in energije. To pa je tisto, česar se zaposleni očitno izogibajo, še zlasti ker imajo že z ostalimi učenci dovolj dela.

Spremljevalke sodelujejo tudi z ostalimi člani tima, vendar v praksi njihov glas pogosto ni enakovredno upoštevan, saj ne spadajo med pedagoški kader. Tako je njeno stališče pogosto preslišano, čeprav je prav ona oseba, ki poleg staršev najbolj pozna otroka s posebnimi potrebami in njegove potrebe. Tudi nekaj tehničnih težav pri samem izvajanju fizične pomoči, bi se dalo rešiti drugače, saj po zakonu spremljevalka otroka s posebnimi potrebami ne sme voziti z svojim avtomobilom. Tu pogosto nastopijo težave, kadar otrok ni zmožen prehoditi del poti z ostalimi otroki, drugačen prevoz pa ne pride v poštev.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00) velja že osmo leto in dokler bo veljal, bomo začasno zaposlovali spremljevalke za otroke, ki potrebujejo fizično pomoč v vzgojno izobraževalnem sistemu. Lahko bi jih zaposlili za nedoločen čas in bi po iztekli odločbi za enega otroka prevzele pomoč pri drugem otroku. S tem bi nedvomno imeli bolj izobražene spremljevalke, saj bi bile tudi šole pripravljena več vlagati v njihovo izobraževanje.

9 IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Tatjana Doroslovac,

vpisana na Visoko šolo za socialno delo v študijskem letu 2002/2003 kot izredna študentka izjavljam, da sem diplomsko nalogo z naslovom Otroci s posebnimi potrebami in njihove spremljevalke napisala samostojno, s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorice doc. dr. Bojane Mesec.

Datum, 19.06.2008

Podpis: